

KTTO EKONOMİ BÜLTENİ

2023 III. ÇEYREK
Temmuz-Ağustos-Eylül

KTTO EKONOMİ BÜLTENİ

SAYI: 13

DÖNEM: 2023 3. ÇEYREK

KIBRIS TÜRK TİCARET ODASI

Adres: 90, Bedrettin Demirel Caddesi, Lefkoşa - KKTC

Tel.: 0392 228 37 60 Faks: 0392 228 30 89

E-Posta: ktto@ktto.net

İÇİNDEKİLER

GRAFİKLER	2
TABLolar	2
1. YÖNETİCİ ÖZETİ	3
2. KÜRESEL EKONOMİK GÖRÜNÜM.....	5
3. KKTC, TÜRKİYE VE GKRY EKONOMİLERİNİN GÖRÜNÜMÜ	7
3.1. Büyüme.....	7
3.2. İstihdam	9
3.3. Dış Ticaret Dengesi.....	11
3.4. Enflasyon	14
3.5. Bütçe	16
3.6. Bankacılık.....	19
3.7. Turizm	21
4. REEL SEKTÖR DESTEKLERİ.....	23
5. PİYASALARDAKİ GELİŞMELER	25
5.1. Döviz	25
5.2. Petrol Fiyatları	25
5.3. Faizler	26
6. KTTO POLİTİKA ÖNERİLERİ	28

GRAFİKLER

Grafik 1: Küresel Ekonomik Görünüm Tahminleri.....	5
Grafik 2: İşsizlik oranı (%).....	6
Grafik 3: Karşılaştırmalı Büyüme Oranları (%).....	8
Grafik 4: Karşılaştırmalı Kişi Başına Düşen GSYİH (ABD Doları).....	9
Grafik 5: Karşılaştırmalı İşsizlik Oranları (%).....	10
Grafik 6: Karşılaştırmalı Genç İşsizlik Oranları (%).....	10
Grafik 7: Karşılaştırmalı İstihdam Oranları (%).....	11
Grafik 8: Karşılaştırmalı İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%).....	12
Grafik 9: KKTC İthalat ve İhracat Seyri (Milyon ABD Doları).....	12
Grafik 10: Türkiye İthalat ve İhracat Seyri (Milyon ABD Doları).....	13
Grafik 11: GKRY İthalat ve İhracat Seyri (Mil. Avro).....	14
Grafik 12: KKTC'nin Enflasyon Gelişim Seyri (%).....	14
Grafik 13: Karşılaştırmalı Enflasyon Oranları (%).....	15
Grafik 14: Karşılaştırmalı Bütçe Açığının GSYH'ya Oranı (%).....	16
Grafik 15: KKTC Mahalli Gelirlerin Yerel Giderleri Karşılama Oranı (%).....	17
Grafik 16: 2011-2023 Ortalama Döviz Kurları.....	25

TABLolar

Tablo 1: KKTC'nin 2021-2022 Dış Ticaret Dengesi.....	12
Tablo 2: İhraç Edilen Başlıca Ürünler.....	12
Tablo 3: İthal Edilen Başlıca Ürünler.....	13
Tablo 4: Türkiye'nin 2022-2023 Dış Ticaret Dengesi.....	13
Tablo 5: GKRY'nin 2022-2023 Dış Ticaret İstatistikleri.....	14
Tablo 6: Ana Mal Grupları Değişim (%).....	15
Tablo 7: 2022-2023 III. Çeyrek Yerel Bütçe Açık/Fazla.....	17
Tablo 9: GKRY 2022 ve 2023 Yılı Bütçe Gelir ve Giderleri.....	19
Tablo 10: Bankacılık Aktif/Pasif Bilançosu (Mil. TL).....	20
Tablo 11: Aktif/Pasif Bilançosu (Değişim, %).....	20
Tablo 12: Toplam Krediler (Milyon TL).....	20
Tablo 13: Toplam Krediler (Değişim %).....	20
Tablo 14: Toplam Mevduatlar (Milyon TL).....	21
Tablo 15: Toplam Mevduatlar (Değişim %).....	21
Tablo 16: KKTC Merkez Bankası Yıllık Mevduat Faiz Oranları (%).....	26
Tablo 17: KKTC Merkez Bankası Yasal Karşılıklara Uygulanan Faiz Oranları (%).....	27

1. YÖNETİCİ ÖZETİ

2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna savaşının yaratmış olduğu ekonomik daralma 2023 yılında da devam etmiş ve küresel ekonomi olumsuz bir tablo çizmiştir. 2022 yılında yaşanan küresel enflasyonda bu yıl düşüş öngörülmesine karşın, dünya ticaretinde ciddi bir daralma beklenmektedir. Rusya-Ukrayna savaşındaki belirsizlik piyasalar üzerindeki olumsuz etkisini sürdürmektedir. Ancak, yüksek enflasyonun gelirler üzerindeki baskısının azalmasıyla 2023-2024 döneminde kademeli bir iyileşme yaşanacağı öngörülmektedir.

OECD, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar, küresel ekonominin karşılaştığı zorluklara dikkat çekmeye devam etmektedir. 2023 yılı üçüncü çeyreğinde yıl sonu için büyüme öngörülleri sırasıyla %2,7, 3 ve %2,1 olmuştur.

Yükselen enerji ve gıda fiyatlarının oluşturduğu baskı etkilerinin devam ettiği bu dönemde, her ne kadar riskler bir miktar daha dengeli hale gelse de aşağı yönlü eğilim devam etmektedir. Dolayısıyla, yaşanan dalgalanmalara karşı rotayı doğru belirlemek için para politikalarının ve yapısal tedbirlerin etkin ve verimli bir şekilde planlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Küresel enflasyon ve tedarik krizi gibi birçok etmen KKTC ekonomisini olumsuz etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Bu bağlamda, orta vadeli, dayanıklılık sağlayıcı ve toparlanmayı hızlandırıcı politikaların belirlenmesi önümüzdeki sürece ışık tutacak imkan sağlayacaktır.

2020 yılında, KKTC ekonomisi Covid-19 salgınından derin bir şekilde etkilenerek %16,2 oranında daralmıştır. İstatistik Kurumu verilerine göre, 2021 yılında ise to-

parlanma yaşayarak %3,9 oranında büyüme göstermiştir. 2022 yılı büyüme rakamları ile ilgili henüz bir çalışma yayımlanmamıştır.

2021 yılında pandeminin etkisinin ortadan kalkması ve ekonominin görece hareketlenmesi, işsizlik rakamlarının yeniden tek haneli rakamlara düşmesini sağlamıştır. **Hanehalkı İşgücü Anketlerine göre, 2021 yılında KKTC'deki işsizlik oranı %7,8 ve 2022 yılında %6,3 olarak hesaplanmıştır.** KKTC'de istihdam oranı 2019 yılında %48,1 iken; 2020 yılında pandeminin etkisiyle %45,9'a ve 2021 yılında ise %40,4'e gerilemiştir. 2022 yılında ise yeniden yükselişe geçerek %46'ya ulaşmıştır. KKTC'de 2020 yılında işgücüne katılım oranı %51,1 iken; 2021 yılında %43,8'e gerilemiştir. 2022 yılında ise %49,1'e yükselmiştir. **KKTC'deki genç işsizlik oranı 2021 yılında %21,4 iken 2022 yılında %19,2'ye gerilemiştir.**

2020 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %8,2 ile 2010 yılından sonra en yüksek oranına ulaşmıştır. 2021 yılında ise ihracatın ithalatı karşılama oranında önemli bir ivme olduğu görülmektedir. **2021 yılı ilk çeyreğinde %17,4'e yükselen bu oran, yaz aylarında tedbirlerin gevşemesi, talepteki artış ve dolayısıyla ithalatın artmasıyla, 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda %8,5'e gerilemiş ve 2021 yılı sonunda ihracatın ithalatı karşılama oranı %8,2 olarak gerçekleşmiştir.** KKTC Ticaret Dairesi, 2022 yılı için Ocak-Temmuz dönemi ticari verilerini yayımlamıştır. **Bu verilere göre ise ihracatın ithalatı karşılama oranı %8,4 olarak gerçekleşmiştir.**

2020 yılı sonunda %15,03 oranında gerçekleşen enflasyon, 2021 yılında yükselen emtia ve navlun fiyatları ile Türk Lirası'nın yüksek değer kaybı sonrasında önemli ölçüde

yükselmiştir. 2021 yılı sonunda yıllık enflasyon %46,09'a ulaşmıştır. 2022 yılı Şubat ayında başlayan Rusya-Ukrayna savaşıyla yaşanan küresel enflasyon KKTC ekonomisini de derinden etkilemiştir. 2022 yılı sonunda yıllık enflasyon %94,51 olarak gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, KKTC ekonomisi, 1994 yılından itibaren en yüksek enflasyon rakamı ile karşı karşıya kalmıştır. **2023 yılı üçüncü çeyreği sonunda yıllık enflasyon %81,22'ye ulaşmıştır.**

KKTC bütçesi, pandemi nedeniyle ciddi bir yük altına girmiştir. KKTC'de mahalli gelirlerin yerel giderleri karşılama oranı 2018 yılında %101 seviyesine çıkarken, 2019 yılında %96, 2020 yılında ise %87 seviyesine kadar gerilemiştir. 2021 yılında ise bu oran %85,3 olarak hesaplanmıştır. 2022 yılı dördüncü çeyrek sonunda KKTC'de mahalli gelirlerin yerel giderleri karşılama oranı %92,1'e yükselmiştir. **2023 yılı üçüncü çeyrek sonunda ise %90,6 olarak gerçekleşmiştir.**

2022 yılı sonunda aktif büyüklük 125 milyar 332 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2023 yılı birinci çeyrek sonunda ise bir önceki yılın aynı dönemine göre %55 artış göstererek 136 milyar 914 milyon TL olmuştur. Toplam brüt krediler son çeyrekte %7,1 ve son bir yılda ise %34,3 artarak 60 milyar 633 milyon TL olmuştur. Mevduatlar ise son çeyrekte %7,9 ve son bir yılda %53,4 artarak 112 milyar 525 milyon TL'ye ulaşmıştır. Görüleceği üzere son bir yılda mevduatlar diğer bir deyişle tasarruflar, kredilerden diğer bir deyişle yatırımlardan ve hane halkı harcamalarından daha fazla artmıştır. Bu durum ekonominin yavaşladığını göstermektedir. Bankaların özkaynakları son bir yılda %50 artarak 10 milyar 276 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Pandemi ile birlikte turizm sektörü, diğer ülkelerde olduğu gibi KKTC'de de zor günler geçirmiştir. 2021 yılında aşılamanın artması ile hareketlenen turizm sektöründe, gelen yolcu sayısı bir önceki yıla göre %42

oranında artmasına rağmen beklenen ivmeyi yakalayamamıştır. 2022 yılında pandeminin etkisinin tamamen ortadan kalkması turizm sektörünü olumlu etkilemiştir. **2022 yılı sonunda bir önceki yılın aynı dönemine göre, gelen yolcu sayısı %156,2, konaklama sayısı %156,6 ve geceleme sayısı %189,1 oranında artış göstermiştir. Ancak, turizmde bu hızlı toparlanmaya rağmen pandemi öncesi seviye henüz yakalanamamıştır. 2023 yılı birinci çeyrek sonunda ise bir önceki yılın aynı dönemine göre gelen yolcu sayısında %48,6, konaklama sayısında %42,2 ve geceleme sayısında %36,3 oranında artış olmuştur.**

Türkiye, 2009 yılı sonrası kesintisiz büyüme eğilimini, 2020 yılında %1,8 oranında reel artış kaydederek devam ettirmiştir. 2021 yılında ise Türkiye ekonomisi, %11 oranında büyüyerek toparlanmanın güçlü biçimde sürdüğünü göstermiştir. Ancak, 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda, para politikasındaki belirsizlikler ve döviz rezervlerindeki azalma dövizde ciddi dalgalanmalara neden olmuş ve bu durum fiyat istikrarsızlığı ve yüksek enflasyona yol açmıştır. 2022 yılında yaşanan küresel enflasyon ve tedarik krizi nedeniyle Türkiye ekonomisi zorlu bir dönemden geçmiştir. TÜİK verilerine göre, Türkiye 2022 yılı dördüncü çeyreğinde %5,6 oranında büyüme göstermiştir.

Pandemi nedeniyle 2020 yılında %5,1 küçülen GKRY ekonomisi, 2021 yılı sonunda %5,5'lik bir büyüme göstermiştir. GKRY ekonomisinin, 2022 yılı dördüncü çeyreğinde ise %4,6 oranında büyüme kaydetmesi beklenmektedir.

2. KÜRESEL EKONOMİK GÖRÜNÜM

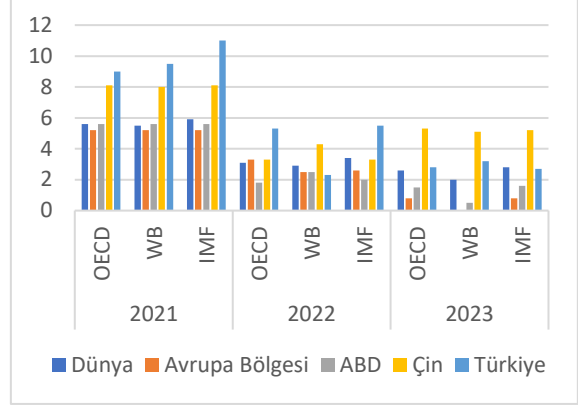
2022 yılında küresel ekonomi Rusya-Ukrayna savaşı ile sıkıntılı bir döneme girmiştir. Savaş nedeniyle, tedarik zincirinde kırılmalar yaşanırken, emtia ve gıda fiyatları da artmıştır. Bu durum, arz güvenliğini sarsmış ve küresel çapta finansal dalgalanmalara neden olmuştur. Ülkeler bu durum karşısında sıkı mali politikalar uygulayarak, politika faiz oranlarını artırmıştır.

2023 yılında ekonomik görünümdeki iyileşme hala kırılgandır. Rusya-Ukrayna savaşındaki belirsizlik ve küresel enerji piyasalarındaki olası baskıların yeniden ortaya çıkışı küresel ekonomide öngörülerini zorlaştırmaktadır.

IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar, 2022 yılı boyunca küresel ekonominin karşılaştığı zorluklara dikkat çekmiştir. 2023 yılı için ise küresel büyümenin %3'ün altında kalmasını beklemektedir. Yüksek enflasyonun gelirler üzerindeki baskısının azalmasıyla 2023-2024 döneminde kademeli bir iyileşme yaşanacağı öngörülmektedir.

Sonuç olarak, küresel büyüme 2023 yılı için OECD, IMF ve Dünya Bankası tarafından sırasıyla %2,6, %2,8 ve %2 olarak tahmin edilmektedir. Grafik-1'de OECD, Dünya Bankası ve IMF'nin 2021, 2022 ve 2023 yılı için dünya geneli, AB, ABD, Çin ve Türkiye için büyüme tahminleri görülmektedir.

Grafik 1: Küresel Ekonomik Görünüm Tahminleri

Kaynak: OECD, World Bank, IMF

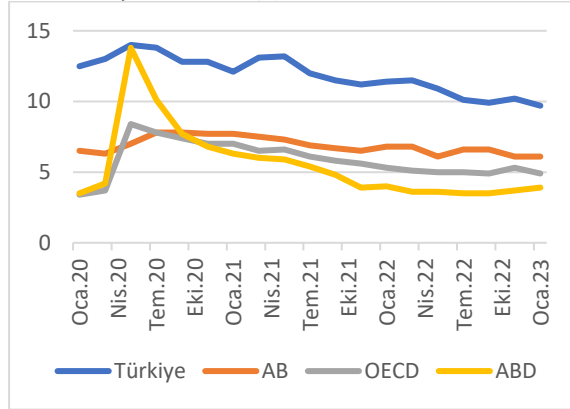
2022 yılında ülkeler yaşanan ekonomik gelişmelere bağlı olarak sıkılaştırıcı mali politikalar uygulamaya başladı. Bu politikaların enflasyonist baskıların kalıcı olarak azaldığına dair işaretler görülünceye kadar süreci değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, politika faizlerinin 2024 yılına kadar yüksek kalması muhtemeldir. 2023 yılı boyunca ABD ve Euro bölgesi de dahil birçok ülkede faiz artışlarının devam edeceği öngörülmektedir.

2022 yılında kötüleşen ekonomik koşullar nedeniyle yılın ikinci yarısında daralan küresel ticaretin, 2023 yılında da daralması beklenmektedir. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü'ne (UNCTAD) göre, küresel ticaret 2023'ün ilk yarısında durgunlaşacaktır. Bunun nedenleri arasında jeopolitik gerilimler, yüksek emtia fiyatları ve yüksek faiz oranları ile birlikte rekor düzeydeki kamu borcu olarak açıklamaktadır.

UNCTAD ayrıca küresel ekonomik belirsizliklere rağmen, yeşil ürünlerde büyüme olacağını söylemektedir. Elektrikli arabalar, güneş ve rüzgar enerjisi, yeşil hidrojen ve diğer daha çevre dostu teknolojilere yönelik pazarın 2030 yılına kadar dört katına çıkarak 2,1 trilyon dolara ulaşacağı öngörülmektedir.

Kovid-19 salgınının başlamasıyla, 2020 yılı ilk yarısında birçok sektörün kısmen veya tamamen kapanması sonucunda işgücü piyasaları olumsuz etkilenmişti. 2022 yılı ilk çeyreğinde ekonomik aktivitenin yeniden sağlanması ve bir önceki yıla kıyasla toparlanmaların yaşanması iş gücü piyasaları da olumlu etkilemiştir. Ancak, 2022 yılı içerisinde jeopolitik gerilimler, Rusya-Ukrayna savaşı ve küresel tedarik zincirindeki darboğaz işgücü piyasasını olumsuz etkilemiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ekonomik durgunluğun, üretkenliği ve işgücü piyasası toparlanmasını tehdit ettiğini vurgulamaktadır. 2023 yılında enflasyonun faiz artışları yoluyla kontrol altına alınması ile işsizlik oranlarında düşüş olacağı tahmin edilmektedir.

Grafik 2: İşsizlik oranı (%)

Kaynak: OECD, World Bank, IMF

Grafik 2'den de görüleceği üzere, işsizlik oranlarında seçilmiş ekonomilerde 2020 yılının ilk çeyreğinde salgın kaynaklı artışlar meydana gelmiştir. Küresel ekonomik aktivitelerin toparlanma göstermesi ile işsizlik oranları düşüş göstermiştir. Ancak, işgücü piyasası toparlanma eğilimi gösterse de yukarıda bahsedilen sorunlardan dolayı henüz salgın öncesi dönemi yakalayamamıştır.

3. KKTC, TÜRKİYE VE GKRY EKONOMİLERİNİN GÖRÜNÜMÜ

Ekonomik görünümdeki iyileşme 2023 yılında hala kırılğan olarak görülmektedir. Rusya-Ukrayna savaşının gidişatındaki belirsizlik ve küresel enerji piyasalarındaki olası fiyat artışları nedeniyle ortaya çıkabilecek yüksek enflasyon, ekonomi üzerindeki endişelerin devam etmesine neden olmaktadır.

Verimlilik artışını canlandırmak ve arz kısıtlamalarını hafifletmek için yapısal reform çabaları şarttır. İçinden geçtiğimiz bu olumsuz ekonomik süreçte, ekonominin dengelenmesi için atılacak adımların sağlamlığı oldukça kritiktir.

Her ne kadar enerji, gıda ve emtia fiyatlarında düşüşler görülse de birkaç yıl önceki seviyelerin çok üzerinde olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, kapsamlı politika desteğinin kademeli olarak geri çekilmesi ve en çok ihtiyaç duyanlara hedefli destek sağlanması önemlidir.

Verimlilik artışını güçlendirmek için reform çalışmalarının yapılması hem sürdürülebilir yaşam standartlarını iyileştirecek hem de arz sıkıntısını ve enflasyon baskısını hafifleterek mevcut yavaşlamadan çıkışı kolaylaştıracaktır. Büyüme trendinin yeniden canlandırılması için yatırımların ve verimliliğin sürdürülebilir bir şekilde artırılması önemlidir.

Yaşanılan bu süreçte, KKTC ekonomisindeki kırılğanlıklar artmakta ve yeni riskler oluşmaktadır. Yaşanan bu dalgalanmalara karşı henüz net ve öngörülebilir yapısal tedbirler alınmamıştır. Öncelikli temennimiz, ekonomik açıdan belirsizliklerin ortadan kalkması ve dolayısıyla öngörülebilirliğin artarak istikrar ortamının yakalanmasıdır. Diğer yandan, arzu ettiğimiz bu orta-

mın sağlanmasına yönelik yapısal reformların bir an önce hazırlanıp yürürlüğe konması temenni edilmektedir.

2020 yılında daralan küresel ekonomiye rağmen, Türkiye ekonomisi kredi ağırlıklı genişletici politikalar sayesinde %1,8 oranında büyümüştür. 2021 yılında ise %11 oranında büyüme göstermiştir. Rusya-Ukrayna savaşıyla artan navlun ve emtia fiyatları ile Türk Lirası'nın aşırı değer kaybetmesi girdi maliyetlerini artırmaya rağmen 2022 yılı dördüncü çeyreğinde Türkiye ekonomisi %5,6 oranında büyümüştür. Küresel gelişmeler 2023 yılı için Türkiye ekonomisinde riskler oluşturmaya devam etse de üçüncü çeyrek sonunda %5,9 oranında büyüme görülmüştür.

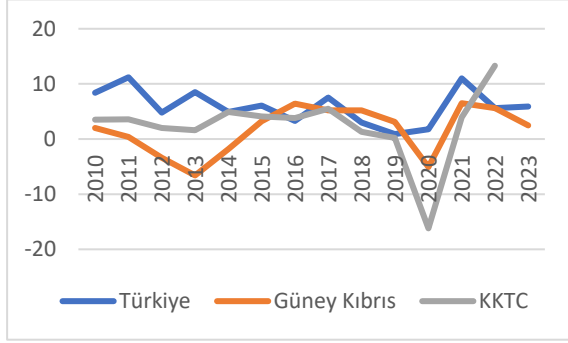
GKRY ekonomisi de Kovid-19 salgınından diğer tüm ekonomiler gibi olumsuz etkilenmiştir. 2020 yılında %5,1 oranında küçülen GKRY ekonomisi, 2021 yılında %5,5 oranında büyüme göstermiştir. Rusya-Ukrayna savaşı ve bu savaşa bağlı gelişen unsurlar nedeniyle oluşan olumsuz ekonomik koşullara rağmen, GKRY ekonomisi için 2022 yılında %5,6 oranında büyüme göstermiştir. 2023 yılında küresel gelişmeler GKRY ekonomisi için belirleyici olacaktır. Üçüncü çeyrek sonunda, GKRY ekonomisi %2,5 oranında büyümüştür.

3.1. Büyüme

Son 10 yıllık KKTC, Türkiye ve GKRY ekonomilerindeki büyüme trendi incelendiğinde, KKTC ve Türkiye 2015 yılına kadar GKRY'den daha iyi ve istikrarlı bir performans sergilemiştir. GKRY ekonomisi, 2015 yılından sonra alınan tedbirlerle toparlanmaya başlamıştır. 2010-2019 dönemindeki 10 yıllık periyotta Türkiye, GKRY ve

KKTC'nin büyüme ortalaması sırasıyla %5,86, %1,36 ve %2,98 olmuştur.

Grafik 3: Karşılaştırmalı Büyüme Oranları (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

Kovid-19 pandemisi nedeniyle, 2020 yılı üç ülke için de zor bir yıl olmuştur. Özellikle pandeminin zirve yaptığı ve kapanmaların olduğu ilk iki çeyrekte Türkiye, GKRY ve KKTC ekonomileri ciddi anlamda küçülmüştür. İlk iki çeyrekteki ekonomik durağanlık ve küçülme sonrası özellikle yaz aylarında ekonomik aktivitenin hızlanması, açılmaların ve mali desteklerin başlamasıyla ekonomik iyileşmeler üç ülkede de başlamıştır.

Pandeminin büyük etkisi altında geçen 2020 yılının tamamında, Türkiye, 2009 yılı sonrası kesintisiz büyüme eğilimini, %1,8 oranında reel artış kaydederek devam ettirmiştir.

Türkiye ekonomisi 2021 yılında %11 oranında büyüme kaydetmiştir. TÜİK verilerine göre, 2022 yılı birinci çeyreğinde %7,3, ikinci çeyreğinde %7,6 ve üçüncü çeyreğinde %3,9 oranında büyüme gösteren Türkiye ekonomisi, 2022 yılı dördüncü çeyreğinde %5,6 oranında büyümüştür. 2023 yılında ilk çeyrekte %4 ve ikinci çeyrekte %3,9 oranında büyüyen Türkiye ekonomisi, üçüncü çeyrekte %5,9 oranında büyüme göstermiştir. Bahsi geçen dönemde, kamu harcamaları %3,6 oranında büyümüştür.

Sektörel bazda bakıldığında, en yüksek büyüme inşaat sektöründe görülmüştür. 2021 yılı üçüncü çeyrekte başlayan sektördeki

küçülme, 2022 yılı boyunca devam etmiştir. Diğer sektörlerdeki büyüme sırasıyla %5,7 ile sanayi, %5,1 ile finans ve sigorta faaliyetleri, %4,3 ile hizmetler, %1,7 ile bilgi ve iletişim faaliyetleri ve %0,3 ile tarım sektörüdür.

IMF'nin Ekim 2023'te yayımlanan Dünya Ekonomik Görünüm Raporu'nda Türkiye ekonomisine ilişkin büyüme beklentilerinde ise bu yıl ve gelecek yıl için yukarı yönlü revizyona gitmiştir. Türkiye ekonomisinin bu yıl %4 ve gelecek yıl %3,25 büyüyeceği tahmin edilmiştir.

Kovid-19 krizi ve beraberindeki karantina önlemlerinin bir sonucu olarak, GKRY'de ekonomi 2020 yılında %5,1 oranında küçülmüştür. Özel tüketimin 2020'de %3,9 ve yatırımın %2 düşmesi nedeniyle, iç talep üzerindeki etki, geçici gelir desteği önlemleriyle yalnızca kısmen hafifletilebilmiştir.

2021 yılında, GKRY ekonomisi %5,5 oranında büyüme kaydetmiştir. 2022 yılı birinci çeyreğinde %5,9 büyüyen GKRY ekonomisi, ikinci çeyrekte %5,8 oranında büyüme kaydetmiştir. 2022 yılı üçüncü çeyrekte ise %5,5 oranında büyüme olmuştur. 2023 yılı ilk çeyreğinde %3,3 ve ikinci çeyreğinde %2,6 oranında büyüyen GKRY ekonomisi, son olarak üçüncü çeyrekte %2,5 oranında büyüme göstermiştir. Bahsi geçen dönemde, pozitif büyüme gösteren sektörler "Oteller ve Restoranlar", "Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme", "İnşaat", "Bilgi ve İletişim", "Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıtların Onarımı", "Sanat, Eğlence ve Rekreasyon" ve "Diğer Hizmet Faaliyetleridir".

IMF, Ekim 2023'de yayımladığı raporunda GKRY için 2023 yılı büyüme oranı öngörüsünü %2,2'ye düşürmüştür. Nisan ayında yayımlanan raporda büyüme öngörüsü %2,5 olarak açıklanmıştı.

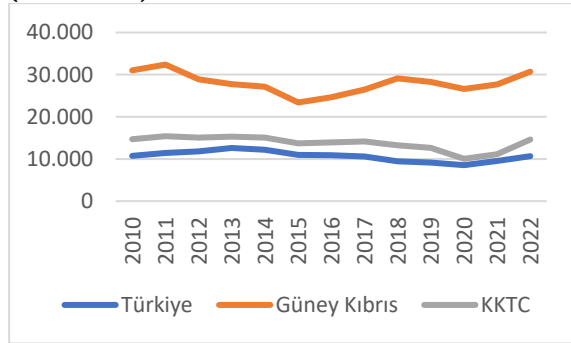
KKTC İstatistik Kurumu verilerine göre, 2020 yılında %16,2 oranında daralan KKTC

ekonomisi, 2021 yılında %3,9 oranında büyüme göstermiştir. 2022 yılında ise %13,3 oranında bir büyüme kaydedilmiştir. KKTC İstatistik Kurumu 2023 yılı için büyüme öngörülerini henüz açıklamamıştır.

2022 yılı Şubat ayında Rusya-Ukrayna savaşının başlaması ve ardından Rusya'ya uygulanan yaptırımlar sonrası, enerji başta olmak üzere emtia fiyatlarındaki yükseliş ve küresel çapta oluşan enflasyon, KKTC ekonomisini de olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir.

KKTC, Türkiye ve GKRY'de kişi başına düşen milli gelirin gelişim trendi Grafik-4'te görülmektedir.

Grafik 4: Karşılaştırmalı Kişi Başına Düşen GSYİH (ABD Doları)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

KKTC'de kişi başına düşen GSYİH 2013 yılında 15.302 dolar ile nominal olarak en yüksek seviyesine ulaşmış iken, 2018 yılında dövizdeki artış nedeniyle 13.277 dolara düşmüştür. Kişi başına düşen GSYİH, 2019 yılında %5 ve 2020 yılında ise %20,5 azalarak 10.055 dolarına gerilemiştir. İstatistik Kurumu, 2021 yılı için kişi başına düşen GSYİH'ı 11.129 dolar olarak açıklamıştır. 2022 yılında ise 14.648 dolara yükselmiştir. 2023 yılı için herhangi bir öngörü çalışması yapılmamıştır.

Türkiye'de kişi başına düşen GSYİH ise 2013 yılında 12.582 ABD Doları ile nominal olarak en yüksek seviyesine ulaşmış iken dövizdeki artış ve ekonomideki yavaşlama sebe-

biyle 2019 yılında 9.213 ABD Dolarına gerilemiştir. 2020 yılında pandeminin de etkisiyle daralan ekonomi sonucunda Türkiye'de kişi başına düşen GSYİH 8.599 ABD Dolarına gerilemiştir. 2021 yılında kişi başına düşen GSYİH 9.539 ABD Dolarına ve 2022 yılında 10.655 ABD Dolarına yükselmiştir.

GKRY'de 2010 yılında 31.023 ABD Doları olan kişi başına düşen milli gelir ekonomik kriz döneminde azalarak, 2015 yılında 23.354 ABD Dolarına düşmüştür. 2015 yılından itibaren ekonominin toparlanmasıyla birlikte 2019 yılına kadar sürekli artış gösteren kişi başına düşen milli gelir, 2019 yılında 27.858 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılı rakamlarına göre ise GKRY'de kişi başına düşen milli gelir 26.785 ABD Dolarına gerilemiştir. GKRY'de kişi başına düşen milli gelir 2021 yılında 27.715 ABD Dolarına ve 2022 yılında 30.693 ABD Dolarına yükselmiştir.

3.2. İstihdam

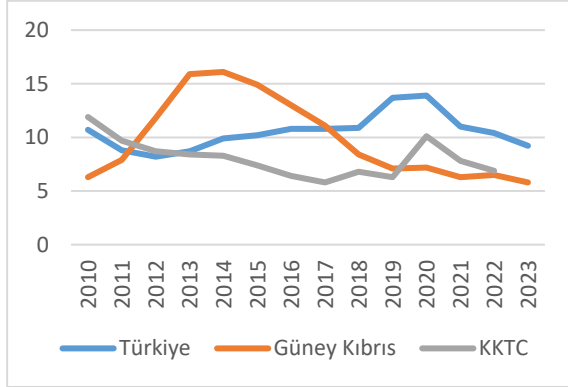
KKTC'de işsizlik oranı yıllık olarak açıklanmaktadır. 2020 Hanehalkı İşgücü Anketine göre, KKTC'deki işsizlik oranı 10 yıl sonra yeniden çift hanelere ulaşarak %10,1 seviyesine yükselmiştir. Covid-19 salgını nedeniyle kapatılan sektörler ve sonrasında normalleşmenin zaman alması işsizliğin artmasına neden olmuştur. 2021 yılında aşılamanın artması ve ekonominin görece hareketlenmesi, işsizlik rakamlarının yeniden tek haneli rakamlara düşmesini sağlamıştır. 2021 Hanehalkı İşgücü Anketine göre, KKTC'deki işsizlik oranı %7,8 olarak hesaplanırken, 2022 yılı işsizlik oranı %6,3 olarak açıklanmıştır. 2023 yılı için henüz gerçekleşen veya tahmin verisi paylaşılmamıştır.

Türkiye'de dalgalı seyreden işsizlik oranları 2011-2014 yılları arası hariç çift haneli olarak gerçekleşmiştir. 2020 işsizlik oranı ise %13,2

olarak açıklanmıştır. Kovid-19 pandemi salgını sonrası, ekonomik hareketlenme ve toparlanmanın başlaması ile işsizlik oranı 2021 yılı sonunda %12 seviyesine gerilemiştir. 2022 yılı sonunda ise işsizlik oranı %10,4 olarak gerçekleşmiştir. TÜİK, 2023 yılı 3. Çeyrek sonunda işsizlik oranının 9,2'ye gerilediğini açıklamıştır.

GKRY'de ise 2012 yılında çift hanelere çıkan işsizlik oranı 2014 yılında %16,1'e kadar yükselmiştir. Ekonominin 2015 yılından itibaren toparlanması işsizlik oranlarına da olumlu yansımış ve bu tarihten itibaren düşmeye başlayan işsizlik, 2019 yılında %7,1'e kadar düşmüştür. 2020 yılında ise pandeminin etkisiyle işsizlik tekrar yükselişe geçerek %7,6 olmuştur. 2021 yılında işsizlik oranı %6,3'e gerilemiştir. 2022 yılı sonunda ise GKRY'de işsizlik oranı %6,9'e yükselmiştir. 2023 yılının ilk çeyreğinde %7'ye kadar yükselen işsizlik oranı, 3. Çeyrek sonu itibarıyla %5,8'e gerilemiştir.

Grafik 5: Karşılaştırmalı İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYPSTAT, TÜİK

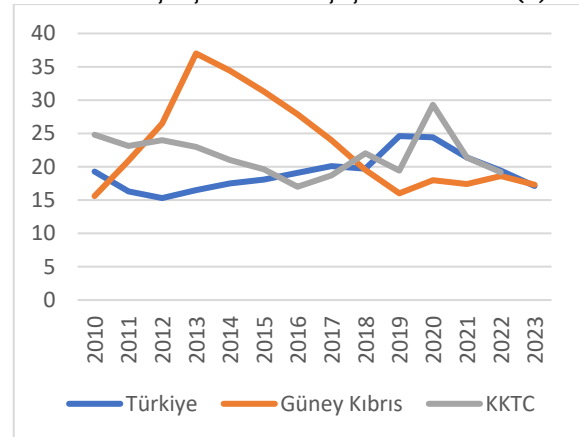
Grafik-6'da da görüldüğü üzere, KKTC'deki genç işsizlik oranı 2010 yılında %24,8 olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılına kadar sürekli azalan bu oran, %17 ile dönemin en düşük oranı olarak kayıtlara geçmiştir. 2017 ve 2018 yıllarında tekrar artışa geçen genç işsizlik oranı, 2019 yılında bir miktar azalarak %19,4 olmuştur. KKTC'de genç işsizlik oranı 2020 yılında yaklaşık 10 puan artarak %29,3'e yükselmiştir. 2021 yılında ise genç

işsizlik oranı %21,4'e gerilemiştir. 2022 Hanehalkı İşgücü Anketi'ne genç işsizlik oranı %19,2'ye gerilemiştir.

Türkiye'de de benzer şekilde genç işsizlik ciddi sorun oluşturmaya devam etmektedir. 2010-2016 yılları arasında %15 ile %20 arasında değişen genç işsizlik oranı, 2019'da %25,4'e kadar yükselmiştir. 2020 yılında bu oran %25,3 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı sonunda genç işsizlik oranı %21,4'e gerilemiştir. TÜİK verilerine göre, 2022 yılı sonunda ise Türkiye'de genç işsizlik oranı %19,4 olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılı 3. Çeyrek ayı sonu itibarıyla genç işsizlik oranı %17,1'e gerilemiştir.

2012-2015 yılları arasında ciddi bir ekonomik krizle karşılaşan GKRY'nde, genç işsizlik oranı 2013 yılında %38,9 ile rekor düzeye ulaşmıştır. 2016 yılından itibaren ekonominin toparlanmasıyla düşmeye başlayan genç işsizlik oranı, 2019 yılında %16,6 ile dönemin en düşük seviyesine inmiştir. Ancak, pandemiyle birlikte 2020 yılında bu oran %18,2'ye yükselmiştir. 2021 yılı sonunda GKRY'nde genç işsizlik oranı %17,4'e gerilemiştir. 2022 yılı sonu için açıklanan genç işsizlik oranı ise %18,6'dır. 2023 yılı 3. Çeyrek ayı sonu itibarıyla genç işsizlik oranı %17,3'e gerilemiştir.

Grafik 6: Karşılaştırmalı Genç İşsizlik Oranları (%)

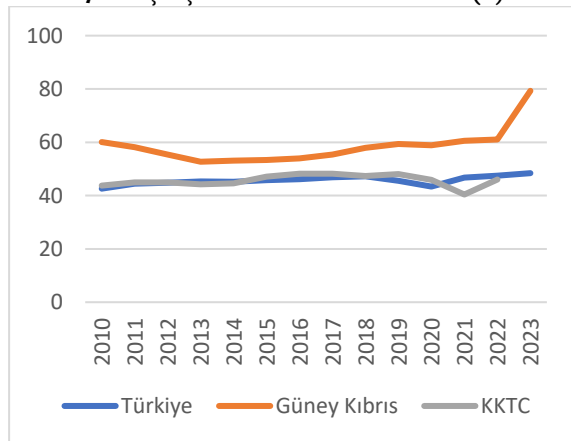
Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYPSTAT, TÜİK

KKTC’de istihdam oranı 2010 yılında %43,7 iken 2016 ve 2017 yıllarında %48,2’ye kadar yükselmiştir. 2018 yılında 0,9 puan düşen bu oran, 2019 yılında tekrar yükselerek %48,1 olmuştur. 2020 yılında ise yine pandeminin olumsuz etkisiyle %45,9’a gerilemiştir. 2021 yılında ise istihdam oranı gerilemeye devam ederek %40,4’e kadar düşmüştür. 2022 Hanehalkı İşgücü Anketi’ne göre, istihdam oranı %46’ya kadar yükselmiştir.

Yine işsizlik kadar önemli olan istihdam oranı Türkiye’de AB ortalamasına ve diğer gelişmiş ülke ekonomilerine göre oldukça düşüktür. 2010 yılında en düşük oran olan %41,3’den sonra, 2011-2019 yılları arasında %43 ila %47 arasında dalgalanan bu oran, 2021 yılı sonunda %46,7 olarak gerçekleşmiştir. TÜİK verilerine göre, 2022 yılı sonunda ise istihdam oranı %47,5’e yükselmiştir. 2023 yılı Eylül ayı itibarıyla istihdam oranı %48,4 olmuştur.

GKRY, istihdam oranı bakımından KKTC ve Türkiye’den daha iyi durumdadır. 2010 yılında %60,2 olan istihdam oranı, 2015 yılında %53’e kadar düşmekle birlikte, 2016 yılından itibaren tekrar artışa geçmiş ve 2019 yılı sonunda %58,5’e kadar yükselmiştir. 2020 yılında ise %57,9’a düşmüştür. 2021 yılı sonunda %60,5’e ve 2022 yıl sonunda ise %61’e yükselmiştir. 2023 yılı 3. Çeyrek sonu itibarıyla istihdam oranı GKRY büyük bir yükseliş göstererek %79,3’e ulaşmıştır.

Grafik 7: Karşılaştırmalı İstihdam Oranları (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

3.3. Dış Ticaret Dengesi

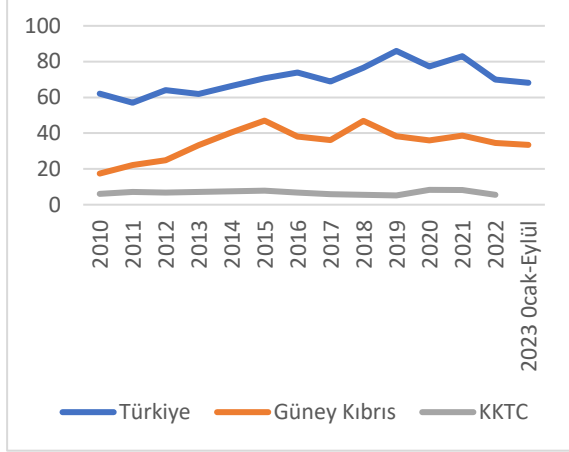
KKTC’de, ihracatın ithalatı karşılama oranları 2010-2017 yılları arasında %6-7 civarında gerçekleşmiştir. 2018 ve 2019 yıllarında bu oran daha da düşerek %5,5 olmuştur. 2020 yılında pandeminin turizm sektörü üzerindeki olumsuz etkisi ve yükseköğretim öğrencilerinin ülkelerinde kalmayı tercih ederek uzaktan eğitim alması nedeniyle- dövizdeki artışa rağmen- ithalat azalmıştır. İthalattaki bu gerileme ihracattaki artışla desteklenince ihracatın ithalatı karşılama oranı dönemin en yüksek oranı olan %8,3’e yükselmiştir. 2021 yılı ilk çeyreğinde ihracattaki artış ve ithalattaki azalış nedeniyle bu oran son dönemin en yüksek oranı olan %17,4’e yükselirken, yaz aylarında tedbirlerdeki gevşeme, talepteki artış ve dolayısıyla ithalatın artması nedeniyle bu oranda düşüş gözlemlenmiştir. 2021 yılı sonunda ihracatın ithalatı karşılama oranı %8,2 olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılı sonu itibarıyla ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %5,6’ya kadar gerilemiştir. 2023 yılı ticari verileri henüz yayımlanmamıştır.

Türkiye’de ihracatın ithalatı karşılama oranı son 10 yılda artarak, 2019 yılında %86’ya kadar çıkmış ancak 2020’de %77,2’ye düşmüştür. 2021 yılı sonunda ihracatın ithalatı karşılama oranı %83’e yükselmiştir. 2022 yılı dördüncü çeyrek sonunda ise bu oran %69,9’a kadar gerilemiştir. 2023 yılı 3. Çeyrek sonunda ihracatın ithalatı karşılama oranı 68,2’ye gerilemiştir.

GKRY’de ise 2010 yılında %17,4 olan bu oran, sürekli artarak 2018 yılında %46,8’e kadar çıkmıştır. 2019 ve 2020 yıllarında ise düşüş göstererek sırasıyla %38,2 ve %36,5 olmuştur. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2021 yılı sonunda yükselerek %38,7’ye ulaşmıştır. 2022 yılı dördüncü çeyrek sonunda

bu oran %34,5'e gerilemiştir. 2023 yılı 3. çeyrek sonunda ise bu oran 33,5 olmuştur.

Grafik 8: Karşılaştırmalı İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)

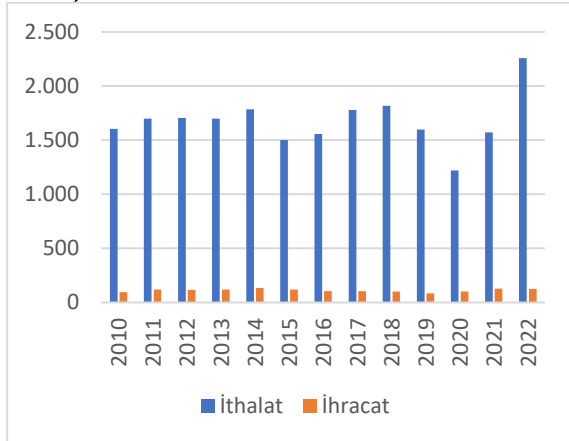

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

KKTC'de 2021 yılında ihracat, bir önceki yılın aynı dönemine göre %27,2 oranında artış göstererek 128,6 milyon dolara yükselmiştir. İthalat ise aynı dönemde %19 oranında artış gerçekleştirerek 1.572 milyon dolara ulaşmıştır.

2022 yılında ise ihracat bir önceki yıla göre %2,3 oranında düşüş gösterirken, ithalat %44 oranında artmıştır. Bahsi geçen dönemde ihracat yaklaşık 126 milyon dolar ve ithalat 2.259 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 9: KKTC İthalat ve İhracat Seyri (Milyon ABD Doları)

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

2021 yılında bir önceki yıla göre dış ticaret açığı 1.219 milyon dolardan 1.443 milyon dolara yükselmiştir. 2022 ise bir önceki yıla göre dış ticaret açığında %44,7 artış görülmüştür.

Tablo 1: KKTC'nin 2021-2022 Dış Ticaret Dengesi

	2021 (Milyon \$)	2022 (Milyon \$)	Değişim (%)
İhracat	129	126	-2,3
İthalat	1.572	2.259	44
Dış Ticaret Dengesi	-1.443	-2.133	47,8

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

KKTC'de 2022 yılında en fazla ihrac edilen ürün yaklaşık 53 milyon dolar ile süt ürünleri olmuştur. Daha sonra 24 milyon dolar ile narenciye gelmektedir. Bu iki ürünün ihracattaki payı %61,1 gibi ciddi bir orandadır.

Tablo 2: İhrac Edilen Başlıca Ürünler

	2021 (\$)	2022 (\$)	Değişim (%)
1- Süt Ürünleri	46.134.401	52.959.979	15
2- Narenciye	28.730.283	24.282.888	-15,5
3- Hurdalar	15.242.394	14.587.529	-4
4- Fişenkler ve Malzemeleri	14.796.324	12.840.021	-13
5- Keçi Boynuzu (Çekirdek)	3.196.143	1.604.804	-50
6- Konsantre	1.513.757	3.500.595	131

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

2022 yılında en fazla ithal edilen ürün 299 milyon dolar ile yakıt olmuştur. Bahsi geçen yılda, taşıt araçları 155 milyon dolar ile diğer önemli bir ithal üründür. İnşaat demiri ithalatı ise yaklaşık 69 milyon dolar ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 3: İthal Edilen Başlıca Ürünler

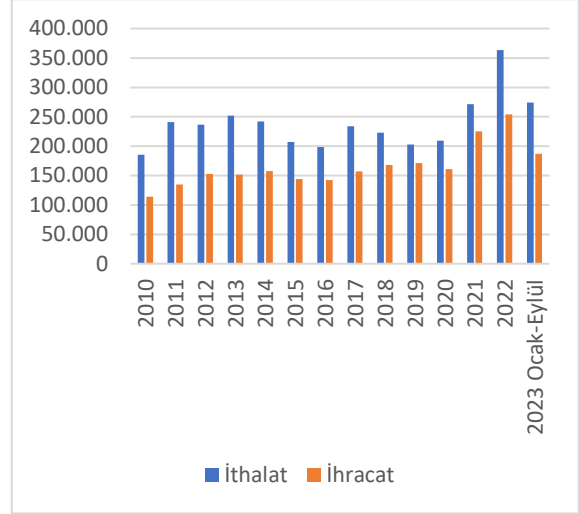
	2021	2022	Değişim (%)
	(Milyon \$)	(Milyon \$)	
1- Yakıt	169.378.112	299.046.692	77
2- Taşıt Araçları	110.673.459	155.273.052	40
3- İnşaat Demiri	50.744.492	68.520.457	35
4- Konfeksiyon	34.764.130	49.229.290	42
5- Alkollü İçkiler	28.403.797	44.307.008	56
6- Sanayi Tipi Mak.	23.713.066	42.902.934	81
7- Cep Telefonları	28.448.715	40.815.320	43,5
8- Hayvan Yemleri	46.330.744	38.287.036	-17
9- Arpa	27.112.088	35.667.590	32
10- İlaçlar	29.390.314	35.114.063	19

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

Not: Yakıt ithalat miktarında görülen yüksek artış, 2021 yılı Temmuz ayından sonra yakıt fiyatlarında uygulanan sabit kur düzenlenmesinin kaldırılmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de 2022 yılı sonunda gerçekleşen ihracat bir önceki yıla göre %12,9 oranında artarak 254,2 milyar dolara ve ithalat ise aynı dönemde %34 oranında artarak 271,4 milyar dolardan 363,7 milyar dolara yükselmiştir.

2023 yılı 3. Çeyrek sonunda ise ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre %0,5 azalarak 187 milyar dolara gerilerken ithalat %1,2 oranında artarak 274 milyar dolara ulaşmıştır.

Grafik 10: Türkiye İthalat ve İhracat Seyri (Milyon ABD Doları)

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

Bu gelişmelerin etkisiyle dış ticaret açığı 2023 yılı 3. Çeyrek sonunda bir önceki yılın aynı dönemine göre %4,9 artarak 87 milyar dolar olmuştur.

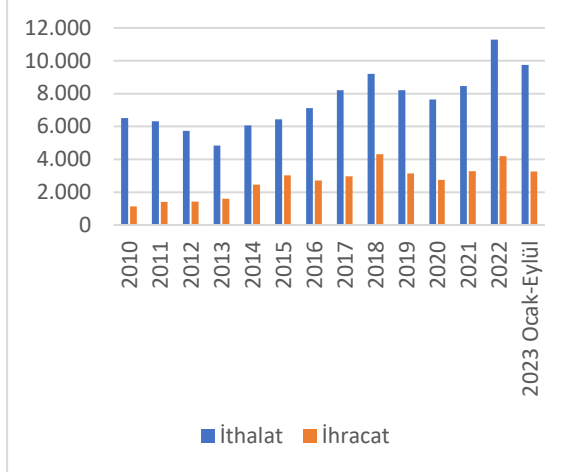
Tablo 4: Türkiye'nin 2022-2023 Dış Ticaret Dengesi

	2022 Ocak-Eylül (Mil. \$)	2023 Ocak-Eylül (Mil. \$)	Değişim (%)
İhracat	188.099	187.204	-0,5
İthalat	271.241	274.432	1,2
Dış Ticaret Dengesi	-83.142	-87.228	4,9

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

2022 yılında, GKRY’de ihracat 4 milyar 189 milyon Avro ve ithalat ise 11 milyar 290 milyon Avro olmuştur.

2023 yılı Ocak-Eylül döneminde ise ithalat bir önceki yılın aynı dönemine göre %12,7 oranında artarak 9 milyar 757 milyon Avro olurken, ihracat %14,6 oranında artarak 3 milyar 266 milyon Avro olmuştur.

Grafik 11: GKRY İthalat ve İhracat Seyri (Mil. Avro)

Kaynak: CYSTAT

GKRY’de dış ticaret açığı ise %11,8 artarak 5 milyar 806 milyon Avro’dan 6 milyar 491 milyon Avro’ya yükselmiştir.

Tablo 5: GKRY’nin 2022-2023 Dış Ticaret İstatistikleri

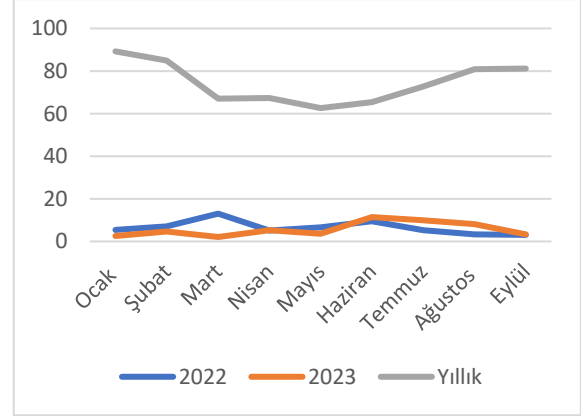
	2022 Ocak-Eylül (Mil. Avro)	2023 Ocak-Eylül (Mil. Avro)	Değişim (%)
İhracat	2.850	3.266	14,6
İthalat	8.656	9.757	12,7
Dış Ticaret Dengesi	5.806	6.491	11,8

Kaynak: CYSTAT

3.4. Enflasyon

2016 yılından itibaren çift hanelere yükselen KKTC enflasyonu, döviz artışının yaşandığı 2018 yılında %29,66 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yıl sonu enflasyonu ise %11,66’ya düşmüştür. 2020 yılında yaşanan pandemi ve yılın ikinci yarısında artan döviz, enflasyonu tekrar artırmış ve yılsonu enflasyon %15,03 olarak gerçekleşmiştir. Pandemi etkisinin sürdüğü 2021 yılında ise özellikle üçüncü çeyrekte artan navlun ve emtia fiyatları ile Türk Lirasındaki değer kaybı enflasyonu artıran faktörler olmuştur. 2021 yılı sonunda yıllık enflasyon %46,09’a ve 2022 yılı sonunda ise %94,51’e ulaşmıştır.

Sonuç olarak, KKTC ekonomisi 1994 yılından itibaren en yüksek enflasyon rakamı ile karşı karşıya kalmıştır. 1994 yılından 2002 yılı ortalarına kadar yüksek seyreden enflasyon, daha sonraki yıllarda daha düşük seviyelerde seyretmiştir. Uzun yıllar %20’lerin altında hatta tek haneli rakamlarda kalan enflasyon, 2017 yılından itibaren yükselmeye başlamıştır. Kovid-19, Rusya-Ukrayna savaşı ve TL’deki değer kaybıyla son bir yılda enflasyon çok yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Grafik 12: KKTC’nin Enflasyon Gelişim Seyri (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

2023 yılı birinci çeyrek sonunda yıllık enflasyon %66,97’e gerilemiştir. İkinci çeyrek sonunda biraz daha gerileyerek %65,43’e düşmüştür. Ancak 3. Çeyrek sonunda yıllık enflasyon artarak %81,22’ye ulaşmıştır. Üçüncü çeyrek enflasyonuna aylık bazda baktığımızda Temmuz ayında enflasyon %9,9, Ağustos ayında %8,14 ve Eylül ayında %3,27 olmuştur.

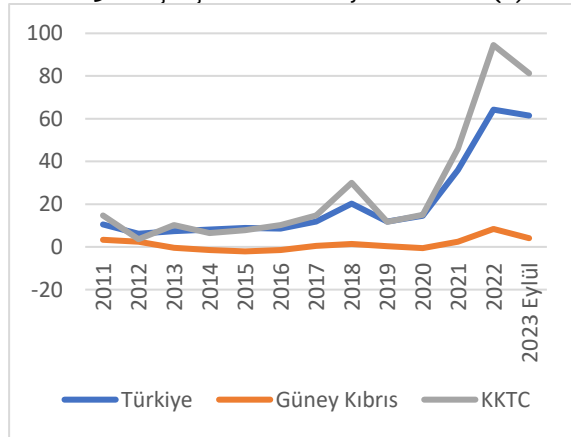
Süreç, Türkiye’de de benzer şekilde ilerlemiştir. 2020 yılında %14,6 olan enflasyon 2021 yılında %36,08’e yükselmiştir. 2022 yılı birinci çeyrek sonunda %61,14 yıllık enflasyon, ikinci çeyrek sonunda %78,62’ye ve üçüncü çeyrek sonunda ise %83,45’e yükselmiştir. Türkiye’de 2022 yılı %64,27 enflasyon ile kapanmıştır.

2023 yılı birinci çeyrek sonunda Türkiye’de yıllık enflasyon %50,51’e gerilemiştir. İkinci çeyrek sonunda gerilemeye devam ederek %38,21 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 3. Çeyrek sonunda yıllık enflasyon artarak %61,53’e ulaşmıştır. Aralık ayına göre 9 aylık enflasyon ise %49,86 olarak gerçekleşmiştir.

GKRY’de ise enflasyon özellikle Avrupa Para Birimine geçtikten sonra düşük seyretmekle birlikte ekonominin daraldığı dönemlerde tüketici fiyat endeksi deflasyonist yani eksi olarak gerçekleşmektedir. GKRY’de 2020 yılında %-0,6 olan yıllık enflasyon, 2021 yılında %2,45’e ulaşmıştır. 2022 yılı sonunda yıllık enflasyon %8,4 olarak gerçekleşmiştir.

GKRY’de yıllık enflasyon, 2023 yılı birinci çeyrek sonunda %5,8’e ve ikinci çeyrek sonunda %1,91’e gerilemiştir. Üçüncü çeyrek sonunda ise yıllık enflasyon %4,02’ye yükselmiştir.

Grafik 13: Karşılaştırmalı Enflasyon Oranları (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

Küresel ekonomik gelişmelerin görece olarak daha az kırılgan aldığı bir dönemden geçtiğimize dayanarak 2023 yılı enflasyonunun 2022 yılından daha düşük seviyede kalacağı tahmin edilmektedir. Buna ek olarak, döviz kurlarında yaşanan ve yıl boyunca yaşanacak gelişmelere dayana-

rak enflasyonun Türkiye ve KKTC için kırılan bir yapıda olduğu değerlendirilmektedir.

3 ülkenin ana mal grupları açısından enflasyonun yıllık artış seyri tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6: Ana Mal Grupları Değişim (%)

	GKRY	T.C.	KKTC
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	9,70	75,14	71,98
Alkollü İçecekler ve Tütün	2,79	67,16	61,14
Giyim ve Ayakkabı	2,74	32,54	90,69
Konut, Su, Elektrik, Gaz ve diğer Yakıtlar	0,68	20,16	75,49
Mobilya, Ev Aletleri ve Ev Bakım Hizmetler	3,10	63,75	74,03
Sağlık	1,60	79,79	90,64
Ulaştırma	3,39	76,06	80,33
Haberleşme	-0,58	46,59	77,01
Eğlence ve Kültür	3,77	55,43	83,70
Eğitim	2,31	80,96	113,81
Lokanta ve Oteller	4,71	92,48	90,66
Çeşitli Mal ve Hizmetler	4,13	59,38	77,73
TOPLAM	4,02	61,53	81,22

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

2023 yılı üçüncü çeyrek sonunda, KKTC’de ana mal gruplarındaki yıllık değişime bakıldığında, en fazla artış %113,81 ile Eğitim mal grubunda olmuştur. Bu mal grubundan sonra, %90,69 ile Giyim ve Ayakkabı, %90,66 ile Lokanta ve Oteller ve %90,64 ile Sağlık mal grupları gelmektedir. Yıllık değişimin en az olduğu mal grupları ise sırasıyla %61,14 ile Alkollü İçecekler ve Tütün ve %71,98 ile Gıda ve Alkolsüz İçecekler mal gruplarıdır.

Türkiye’de 2023 yılı üçüncü çeyrek sonunda yıllık enflasyon %61,53 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, Üretici Fiyat Endeksi’nin (ÜFE) üçüncü çeyrek sonunda bir

önceki yıla göre %47,44 oranında olmasının yaratacağı maliyetin, enflasyonu önümüzdeki dönemde yukarı yönlü etkileyebileceği değerlendirilmektedir.

2013-2016 yılları arasında deflasyon dönemi yaşayan GKRY ekonomisi, pandeminin etkisiyle 2020 yılında tekrar deflasyon sürecine girmiştir. 2021 yılı ilk çeyrek sonunda deflasyonist süreç devam etmiş ancak Nisan ayından itibaren enflasyon tekrar sıfırın üzerine çıkmıştır. 2021 yılı sonunda enflasyon yıllık bazda %2,45'e yükselerek, son 10 yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2022 yılı sonunda aylık enflasyon %0,98 olurken yıllık enflasyon %8,39 olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılı üçüncü çeyrek sonunda yıllık enflasyon %4,02'ye gerilemiştir. Bu durum, GKRY ekonomisinin oluşan küresel ekonomik gelişmelerden etkilenme boyutunu göstermektedir.

3.5. Bütçe

KKTC, Türkiye ve GKRY ekonomileri son 10 yılda bütçe açığının GSYİH'ya oranında yaşanan iyileşmeler sonrasında, Kovid-19 pandemisi ile mücadele sürecinde tüm dünya ekonomileri gibi çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Sağlık konusunda yapılan ilave harcamalar bütçeler üzerinde yük yaratmıştır.

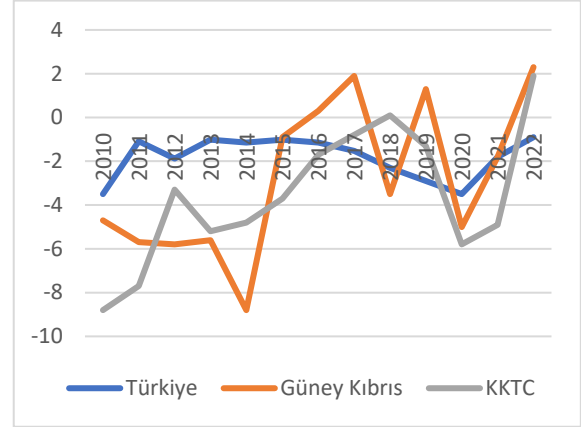
Kovid-19 pandemisi nedeniyle öngörülemeyen harcamalar, KKTC'de 2020 yılı ve 2021 yılında ciddi nakit açığı sorununu ortaya çıkarmıştır. 2020 yılında GKRY'de bütçe açığının GSYİH'ya oranı %5 hesaplanırken, Türkiye'de bu oran %3,5 olmuştur. KKTC'de ise 2020 yılında bütçe açığının GSYH'ya oranı %5,8 olarak hesaplanmıştır.

2021 yılı sonunda, GKRY'de bütçe açığının GSYİH'ya oranı %1,8 olarak hesaplanmıştır.

Türkiye'de de benzer şekilde, bütçe açığının GSYİH oranı %1,8 olmuştur. KKTC'de ise 2021 yılı sonunda bütçe açığının GSYİH'ya oranı %4,9 olarak hesaplanmıştır.

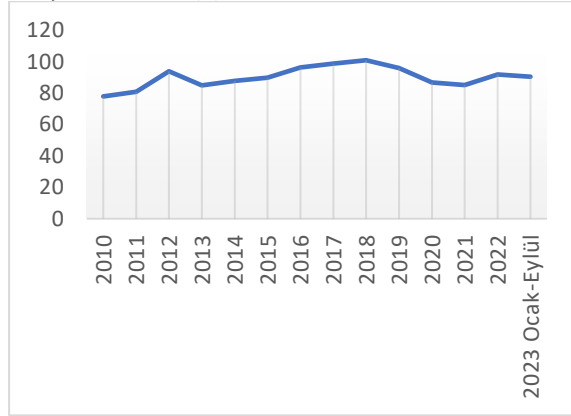
2022 yılında Rusya-Ukrayna savaşının başlaması ve ekonominin olumsuz etkilenmesi, Türkiye, GKRY ve KKTC bütçelerini zorlamıştır. 2022 yılında bütçe açığının GSYİH'ya oranı Türkiye'de %0,9 ve GKRY'de ise %2,3 olmuştur. KKTC'de ise bu oran %1,9 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 14: Karşılaştırmalı Bütçe Açığının GSYH'ya Oranı (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYPSTAT, TÜİK

KKTC'de mahalli gelirlerin yerel giderleri karşılama oranı 2018 yılında %101 seviyesine çıkarken 2019 yılında %96, 2020 yılında %87 seviyesine kadar gerilemiştir. 2021 yılında ise bu oran %85,3 seviyesine gerilemiştir. 2022 yılı sonunda bu oran %92,1'e yükselmiştir. 2023 yılı birinci çeyrek sonunda mahalli gelirlerin yerel giderleri karşılama oranı %104,3'e kadar yükselmişken, üçüncü çeyrek sonunda %90,6'a gerilemiştir. Bahsi geçen dönemde mahalli gelirler ile yerel giderler karşılaştırıldığında, 1 milyar 974 milyon TL açık verilmiştir.

Grafik 15: KKTC Mahalli Gelirlerin Yerel Giderleri Karşılama Oranı (%)

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

KKTC’de 2019 yılında gerçekleşen gelirler, bütçe tahmininin %21,64 üzerindeyken 2020 yılında, pandeminin de etkisiyle gelirler bütçe tahmininin altında seyretmiştir. Yılsonu itibarıyla vergi gelirleri bütçe tahmininin %90’ı düzeyinde gerçekleşirken kamunun mükellefiyetlerini yerine getirebilmesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin sunduğu krediler kapsamındaki kamu maliyesinin desteklenmesi kalemi önemli rol oynamıştır. 2021 yılında da benzer bir durum yaşanmıştır.

2020 yılı sonunda 1 milyar 65 milyon TL’nin üzerinde açık veren yerel bütçe, 2021 yılı sonunda 1 milyar 311 milyon TL açık vermiştir. 2022 yılı sonunda ise yerel bütçede 1 milyar 442 milyon TL açık verilmiştir. 2021 yılı sonunda oluşan bütçe açığı yerel gelirlerin %17,3’ünü oluştururken, 2022 yılı sonunda oluşan yerel bütçe açığı yerel gelirlerin %8,6’sına denk gelmiştir. 2023 yılı üçüncü çeyrek sonunda yerel bütçe açığı yerel gelirlerin %10,4’üne denk gelmektedir.

Tablo 7: 2022–2023 III. Çeyrek Yerel Bütçe Açık/Fazla

	2022 III. Çeyrek	2023 III. Çeyrek
Mahalli Gelirler (TL)	9.324.520.327	19.053.215.632
Yerel Giderler (TL)	11.386.796.952	21.027.489.055
Açık/Fazla (TL)	-2.062.276.625	-1.974.273.423

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Mahalli gelirlerin yerel giderleri karşılama oranı 2021 yılı sonunda %85,3 iken; 2022 yılı sonunda bu oran %92,1 düzeyine yükselmiştir. 2023 yılı üçüncü çeyrek sonunda ise %90,6’ya gerilemiştir.

2023 yılı üçüncü çeyrek sonunda 16,1 milyar TL olarak öngörülen mahalli gelirler, bu dönemde 19 milyar TL’ye ulaşmıştır. Rakamlara göre, mahalli gelirler bu dönemde öngörülenden %18 oranında fazla gerçekleşmiştir.

KKTC kamu maliyesi gelirleri 5 ana kalemden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla 1) Vergi Gelirleri, 2) Vergi Dışı Gelirler, 3) Sermaye Gelirleri, 4) Alınan Bağış, Yardımlar ve Krediler ve 5) Diğer Gelirlerdir.

KKTC’de 2020 yılında pandemi nedeniyle gelirler bütçesinde 5,4 milyar TL olarak tahmin edilen vergi gelirlerinin 4,9 milyar TL’si tahsil edilebilmiş, %10 oranında bir performans kaybı yaşanmıştır. Ekonomik faaliyetlerle doğrudan ilişkilendirilebilecek gelir kalemlerindeki performans kaybı, 2021 yılı birinci, ikinci ve üçüncü çeyreğinde de devam etmiştir. Ancak, 2021 yılı dördüncü çeyrekte artan vergi gelirleri sayesinde, yılsonu itibarıyla bütçede öngörülen 5,4 milyar TL vergi gelirinden %10,5 oranında fazla vergi geliri elde edilmiştir. 2022 yılı sonunda ise 8,6 milyar TL olarak öngörülen

vergi gelirleri, tahmin edilenin üzerinde 13,4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

2023 yılı bütçesine göre, Vergi Gelirleri toplam gelirlerin %62,5'ini oluşturmaktadır. Üçüncü çeyrek sonunda 15,4 milyar TL olarak öngörülen vergi gelirleri, tahmin edilenin üzerinde 17,6 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, öngörülen vergi gelirlerinden %14,3 oranında daha fazla vergi geliri elde edilmiştir.

Her ne kadar farklı vergi gelir kalemlerinin farklı tahsilat dönemleri olsa da çeyrek dönemleri değerlendirebilmek için vergi tahsilatlarının yıla eşit yayıldığı varsayımından hareketle çeyrek dönemler için performans ölçümü yapmak mali verileri takip edenler ve politika yapıcılar açısından bir izleme aracı olarak değerlendirilebilmektedir.

Bu meyanda, 2023 yılı üçüncü çeyrek sonunda, Gelir Vergisi'nden 2023 yılı bütçesinde öngörülenden 251 milyon TL daha fazla gelir elde edilmiştir. Kurumlar Vergisi'nde ise öngörülenden yaklaşık 244 milyon TL daha fazla gelir toplanmıştır.

Üçüncü çeyrekte Motorlu Taşıtlar Vergisi'nden 2023 yılı bütçesinde öngörülenden yaklaşık 69 bin TL az gelir elde edilirken, Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergilerde ise öngörülenden yaklaşık 283 milyon TL daha fazla gelir toplanmıştır.

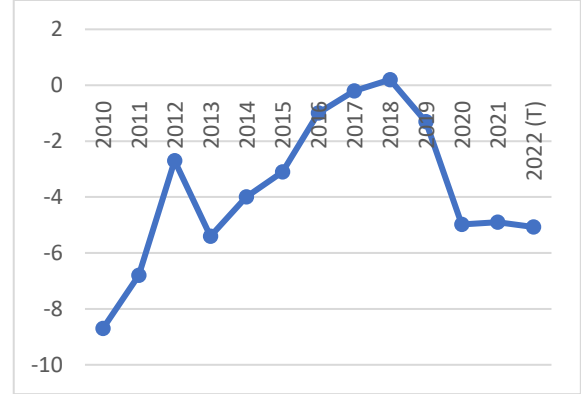
Gümrük Vergilerinde üçüncü çeyrekte toplanan gelir, 2023 yılı bütçede öngörülenden yaklaşık 264 milyon TL fazla olmuştur. İthalattan Alınan Katma Değer Vergisi'nden ise öngörülenden 763 milyon TL fazla gelir elde edilmiştir.

Vergi Dışı Gelirler kaleminde önemli yer tutan Fon Gelirleri 2023 yılı üçüncü çeyrek sonunda %1,9 öngörülenden az olmuştur. Buna bağlı olarak, 39 milyon TL dolaylarında fazla fon geliri elde edilmiştir. 2023

yılı üçüncü çeyrek sonunda yaklaşık 1 milyar 762 milyon TL'yi bulması beklenen FİF gelirleri, 1 milyar 760 milyon TL olarak gerçekleşmiş ve sadece 2 milyon TL civarında az gelir elde edilmiştir.

2020 yılında, KKTC Maliye Bakanlığı verilerine göre, 1.065 milyon TL yerel açık ve DPÖ'nün açıkladığı 21.407 milyon TL GSYİH göz önünde bulundurulduğunda 2020 yılında yerel açığın GSYİH'ya oranı %-5 civarındadır. Bu oran 2013 yılındaki %-5,4 oranından sonra gelen en yüksek oran olarak dikkat çekmektedir. 2021 yılında yerel açığın GSYİH'ya oranı %-4,9 olarak hesaplanmıştır. 2022 yılı için %1,9 olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılı için henüz bir tahmin çalışması yapılmamıştır.

Grafik 16: KKTC'de Yerel Açık - GSYİH Oranı (%)

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı, KKTC İstatistik Kurumu

Türkiye'de 2022 yılı dördüncü çeyrek sonunda, merkezi bütçe gelirleri bir önceki yıla göre %99,9 oranında artarak 2 trilyon 802 milyar 355 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bütçe giderleri ise bir önceki yıla kıyasla %83,4 oranında artarak 2 trilyon 941 milyar 420 milyon TL olarak gerçekleştiği görülmektedir.

2023 yılı birinci çeyrek sonunda ise merkezi bütçe gelirleri bir önceki yılın aynı ayına göre %31,9 oranında artarak 794 milyar 728 milyon TL olarak gerçekleşirken, bütçe giderleri %82,7 oranında artarak 1 trilyon 44 milyar 753 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Merkezi yönetim bütçesi 2022 yılı birinci çeyrekte 30 milyar 809 milyon TL fazla vermiş iken, 2023 yılı birinci çeyrek sonunda 250 milyar 25 milyon TL açık vermiştir. 2022 yılı birinci çeyrek sonunda 115 milyar 648 milyon TL faiz dışı fazla verilmiş iken, 2023 yılı aynı dönemde 149 milyar 367 milyon TL faiz dışı açık verilmiştir.

Merkezi Yönetim bütçe gelirlerindeki artış incelendiğinde ise vergi gelirlerindeki %38,6 oranında artış dikkat çekmektedir.

2010 yılında GKRY’de bütçe açığının GSYİH’ya oranı, Maastricht kriterlerinin üzerinde, %4,7 olarak gerçekleşmişti. 2012’den sonra krizle birlikte bütçe açıkları daha da çok artarak 2014 yılında %8,7 ile en yüksek düzeyine geçmişti. Troyka ile yapılan anlaşma çerçevesinde %10’u bulan maaş kesintileri, memur sayısını azaltma dâhil alınan mali tedbirlerin sonucunda 2016 ve 2017 yıllarında bütçe fazlası verilmişti. 2018 yılında ise özelleştirilen Kooperatif Merkez Bankası ile Hellenic Bank anlaşması çerçevesinde ödenmesi gereken 1.725 milyon Avronun bütçeden karşılanmasının etkisiyle bütçe açığının GSYİH oranı %3,7 olmuştu. (Bu aktarma olmasaydı verilecek bütçe fazlasının GSYİH oranı %4,5 olacaktı). 2019 yılında bütçe 323,6 milyon euro artıya geçerek, GSYİH’nın %1,5’i kadar fazla verilmiştir. 2020 yılında ise pandemi nedeniyle 1.193,2 milyon Avro ile GSYİH’nın %5,7’si kadar bütçe açığı verilmiştir. 2021 yılı sonunda ise GKRY’de 409,3 milyon Avro tutarındaki bütçe açığının GSYİH’ya oranı %1,8 olmuştur. 2022 yılında ise bütçe açığının GSYİH’ya oranı %2,3 olmuştur.

2023 yılı Şubat ayı sonunda bütçe giderleri bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla %8,1 oranında artarak 1 milyar 574 milyon Avro olmuştur. Sosyal yardımlar ise yaklaşık 54 milyon Avro (%9,1 oranında) artarak 645 milyon Avro’ya ulaşmıştır.

Bütçe gelirlerinde ise 2023 yılı Şubat ayı sonunda bir önceki yılın aynı dönemine göre toplamda 272 milyon Avro (%16,3 oranında) artış gerçekleşerek 1 milyar 937 milyon Avro olmuştur. KDV gelirleri ise 2023 yılı Şubat ayı sonunda bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla %30,1 oranında artış göstermiştir.

Tablo 8: GKRY 2022 ve 2023 Yılı Bütçe Gelir ve Giderleri

	2022 Ocak-Şubat (Milyon €)	2023 Ocak-Şubat (Milyon €)	Değişim (%)
Gelirler	1.665	1.937	16,3
Giderler	1.457	1.574	8,1
Denge	208	363	74,5

Kaynak: CYSTAT

3.6. Bankacılık

2022 yılı sonunda aktif büyüklük 125 milyar 332 milyon TL’ye ulaşmıştır. 2023 yılı birinci çeyrek sonunda ise bir önceki yılın aynı dönemine göre %55 artış göstererek 136 milyar 914 milyon TL olmuştur.

Toplam brüt krediler son çeyrekte %7,1 ve son bir yılda ise %34,3 artarak 60 milyar 633 milyon TL olmuştur. Mevduatlar ise son çeyrekte %7,9 ve son bir yılda %53,4 artarak 112 milyar 525 milyon TL’ye ulaşmıştır. Görüleceği üzere son bir yılda mevduatlar diğer bir deyişle tasarruflar, kredilerden diğer bir deyişle yatırımlardan ve hane halkı harcamalarından daha fazla artmıştır. Bu durum ekonominin yavaşladığını göstermektedir. Bankaların özkaynakları son bir yılda %50 artarak 10 milyar 276 milyon TL’ye ulaşmıştır.

Tablo 9: Bankacılık Aktif/Pasif Bilançosu (Mil. TL)

	Mart	Haziran	Eylül	Aralık	Mart
	2022	2022	2022	2022	2023
Nakit ve Nakit Benzeri	27.036	30.405	35.986	42.633	44.857
MDC	8.405	9.786	12.225	15.443	18.913
Toplam Brüt Krediler	44.177	48.836	50.868	56.587	60.633
Aktif/Pasif Toplamı	88.306	97.527	109.134	125.332	136.914
Mevduat	73.368	80.963	90.576	104.325	112.525
Bankalara Borçlar	4.218	4.652	5.149	6.082	7.198
Özkaynaklar	6.851	7.618	8.509	9.279	10.276

Kaynak: KKTCCMB

Tablo 10: Aktif/Pasif Bilançosu (Değişim, %)

	Son Çeyrek Artış	1 Yıl Artış
Nakit ve Nakit Benzeri	5,2	65,9
MDC	22,5	125
Toplam Brüt Krediler	7,1	34,3
Aktif/Pasif Toplamı	9,2	55
Mevduat	7,9	53,4
Bankalara Borçlar	18,4	70,7
Özkaynaklar	10,7	50

Kaynak: KKTCCMB

Krediler içerisinde en büyük pay %73,3 ile İşletme Kredileridir. İşletme Kredileri son çeyrekte %6,1 ve son bir yılda %29,6 artarak 42 milyar 455 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam Kredilerin %18,3 oranındaki Tüketici Kredileri, son bir yılda %37,4 ve son çeyrekte %13,2 artarak 10 milyar 617 milyon TL olmuştur. Kredi Kartlarındaki artış ise son çeyrekte %9,5 ve son bir yılda %84,8 olmuştur. Toplam kredi büyüklüğü ise 2022 yılı sonunda 53 milyar 947 milyon TL iken 2023 yılı birinci çeyrek sonunda 57 milyar 913 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Tablo 11: Toplam Krediler (Milyon TL)

	Mart	Haziran	Eylül	Aralık	Mart
	2022	2022	2022	2022	2023
İşletme Kredileri	32.765	35.362	36.259	40.001	42.455
Tüketici Kredileri	7.727	8.175	8.607	9.377	10.617
Kredi Kartları	1.049	1.320	1.504	1.771	1.939
Diğer Krediler	1.938	2.178	2.587	2.799	2.901
Toplam Krediler	43.480	47.035	48.957	53.947	57.913

Kaynak: KKTCCMB

Tablo 12: Toplam Krediler (Değişim %)

	Son Çeyrek Artış	1 Yıl Artış
İşletme Kredileri	6,1	29,6
Tüketici Kredileri	13,2	37,4
Kredi Kartları	9,5	84,8
Diğer Krediler	3,6	49,7
Toplam Krediler	7,3	33,2

Kaynak: KKTCCMB

Toplam Mevduatların %69,9'unu oluşturan Tasarruf Mevduatları son çeyrekte %8,6 ve son bir yılda %49,2 artarak 78 milyar 635 milyon TL'ye yükselmiştir. Ticari Mevduatlar ise son bir yılda %78,5 oranında artarak 27 milyar 171 milyon TL'ye yükselmiştir. Resmi Mevduatlar son çeyrekte %6,3 ve son bir yılda %12,6 artarak 4 milyar 645 milyon TL olmuştur.

Mevduattaki artışın bir kısmının dövizde görülen artıştan kaynaklandığı düşünülmektedir. Döviz mevduatlarının toplam mevduat içindeki payı 2023 yılı Mart ayı sonu itibarıyla %80,8 olmuştur.

Tablo 13: Toplam Mevduatlar (Milyon TL)

	Mart 2022	Haziran 2022	Eylül 2022	Aralık 2022	Mart 2023
Tasarruf	52.713	57.829	63.595	72.404	78.635
Ticari	15.220	17.873	21.454	25.888	27.171
Resmi	4.124	3.851	3.969	4.368	4.645
Diğer	1.310	1.410	1.558	1.664	2.074
Toplam Mevduat	73.368	80.963	90.576	104.325	112.525

Kaynak: KKTCCMB

Tablo 14: Toplam Mevduatlar (Değişim %)

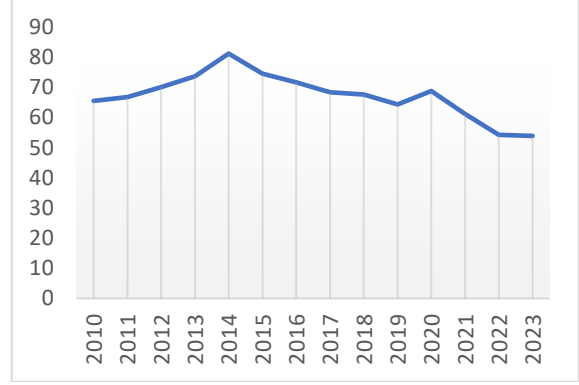
	Son Çeyrek Artış	1 Yıl Artış
Tasarruf	8,6	49,2
Ticari	5	78,5
Resmi	6,3	12,6
Diğer	24,6	58,3
Toplam Mevduat	7,9	53,4

Kaynak: KKTCCMB

KKTC ekonomisinin temel problemlerinden biri de yüksek tasarruf oranına rağmen yatırımların milli gelir içerisindeki payının %15 civarında seyretmesidir. Bu durum kredi mevduat oranlarına bakılarak da anlaşılabilir.

2010 yılında %65,5 olan kredi mevduat oranı 2014 yılında %81,2'e kadar yükselmiştir. Bu tarihten itibaren bu oran azalmaya başlamış ve 2020 yılında %68,8 olmuştur. 2021 yılı sonunda %61,1'e düşen kredi mevduat oranı, 2022 yılı sonunda %54,2'ye gerileyerek oldukça düşük bir orana düşmüştür. 2023 yılı birinci çeyrek sonunda ise bu oran %53,9 olmuştur.

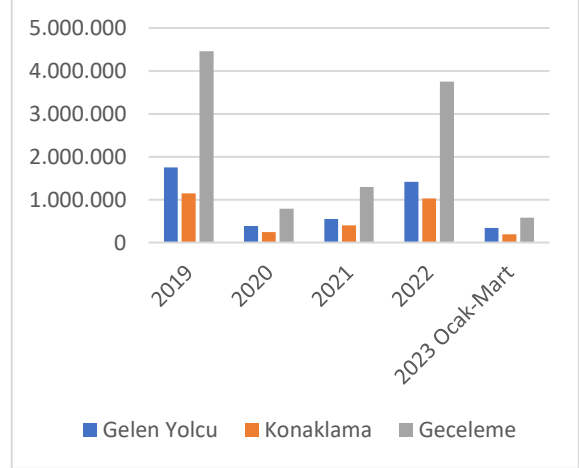
Sonuç olarak, pandeminin ve ardından yaşanan küresel ekonomik krizin etkisiyle KKTC'de ekonomik aktivitelerin aksaması bankacılık sektörüne de yansımış, tasarruflar artarken kredilerde beklenen artışlar gerçekleşmemiş ve kredi mevduat oranı en düşük orana düşmüştür.

Grafik 17: Kredi/Mevduat Oranı (%)

Kaynak: KKTCCMB

3.7. Turizm

Pandemi tüm dünyada olduğu gibi KKTC turizmini de oldukça olumsuz etkilemiştir. 2020 yılında bir önceki yıla göre gelen yolcu (KKTC uyruklular hariç) sayısı %77,8 azalarak 388.837 olarak gerçekleşmişti. Konaklama ve geceleme sayısı ise sırasıyla %78,7 ve %82,2 azalarak yine sırasıyla 244.614 ve 791.959'a düşmüştü.

Grafik 18: KKTC Gelen Yolcu, Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayısı (2019-2023)

Kaynak: KKTC Turizm Planlama Dairesi

2021 yılında dünyada ve ülkemizde normalleşmenin başlamasıyla birlikte turizm sektörü de canlanmaya başlamıştır. 2021 yılı gelen yolcu sayısı, 2020 yılına göre %42 oranında artarak 388.837'den 552.317'e yükselmiştir.

2022 yılı sonunda bir önceki yıla göre gelen yolcu (KKTC uyruklular hariç) sayısı %156,2 oranında artarak 1 milyon 415 bin olmuştur. Pandemi dönemi sonrası gelen yolcu, konaklama ve geceleme sayısı hızla artmaktadır.

2023 yılı birinci çeyrek sonunda KKTC'ye gelen yolcu sayısı (KKTC uyruklular hariç) 338.086 olmuştur. Bu sayı bir önceki yılın aynı dönemine göre %48,6 artış göstermiştir. Bahsi geçen dönemde konaklayan kişi ve geceleme sayıları ise sırasıyla %44,9 ve %37,5 oranında artış göstermiştir.

Aynı şekilde, Türkiye turizm sektöründe de canlanma yaşandığı görülmektedir. 2020 yılında yaşanan Kovid-19 salgını sonrasında, 2021 yılında Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı bir önceki yıla göre %85,5 oranında artarak 29 milyon 357 bin kişiye yükselmiştir. 2022 yılı sonunda ise bir önceki yılın aynı dönemine göre bu sayı %75 oranında artarak 51 milyona ulaşmıştır.

2023 yılı birinci çeyrek sonunda Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla %26,8 oranında artış göstermiştir. Bahsi geçen dönemde gelen ziyaretçi sayısı 8 milyonu bulmuştur.

Türkiye'nin 2019 yılında 34,5 milyar dolar olan turizm gelirleri 2020 yılında %65 azalarak 12,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında ise Türkiye'nin turizm gelirleri 24,5 milyar dolara yükselmiştir. Özellikle Ekim, Kasım ve Aralık aylarından oluşan dördüncü çeyrekte bir önceki yılın aynı çeyreğine göre turizm gelirleri %95 artarak 7,631 milyar dolar olmuştur. 2022 yılı sonunda ise turizm gelirleri 46 milyar dolar olmuştur. 2023 yılı birinci çeyrek sonunda ise turizm gelirlerinde bir önceki yılın aynı dönemine göre %32,3 artış olmuştur.

GKRY'de de durum farklı değildir. Pandeminin etkisiyle 2020 yılında GKRY'ne gelen turist sayısı bir önceki yıla göre %84,1 azal-

mıştır. 2021 yılında normalleşmenin başlamasıyla, GKRY'ne gelen turist sayısında bir önceki yıla göre %206,7 oranında büyük bir artış yaşanmıştır. 2021 yılında GKRY'ne gelen turist sayısı yaklaşık 2 milyonu bulmuştur. 2022 yılı sonunda ise bir önceki yıla göre bu sayı %65,3 oranında artarak 3,2 milyona ulaşmıştır. 2023 yılı birinci çeyrek sonunda GKRY'ne gelen turist sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre %61 artış göstererek yaklaşık 394 bine ulaşmıştır.

2020 yılında, turizm gelirleri 392 milyon Avro olan GKRY'nde, 2021 yılı sonunda bu rakam %286,1 artış ile 1.513 milyon Avro'ya yükselmiştir. GKRY'nin 2022 yılı sonunda ise 2.439 milyon Avro'ya ulaşmıştır. 2023 yılı Şubat ayı sonu itibarıyla turizm gelirleri bir önceki yılın aynı dönemine göre %50,7 artarak 102 milyon Avro olarak gerçekleşmiştir.

4. REEL SEKTÖR DESTEKLERİ

2022 yılında yaşanan küresel gelişmeler nedeniyle reel sektör olumsuz etkilenmiştir. Ekonomik çarkların dönmesi için reel sektörün destekleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve İnovatif Girişimcilik projesi tarafından yürütülen İşini Kur programı pazar araştırması, fiyatlandırma, satış, nakit akışı, hesaplar, inovasyon ve iş fikri oluşturma dahil olmak üzere işletme yönetiminin kilit yönleri aracılığıyla yeni işletme sahiplerinin bireysel iş planlarını oluşturmalarına yardımcı olarak yeni başlayan işletmeler için iş danışmanlığı ve rehberlik sağlamaktadır. İşini Kur programı, kurumsal farkındalığı teşvik etmeyi amaçlayan ve yeni girişimcileri kendi işlerini kurma yolunda adım atmaya yönlendiren, ücretsiz bir iş destek programıdır. Programın 2023 yılı sonuna kadar devam etmesi planlanmaktadır.

Kredi Garanti Fonu, Türkiye’de KOBİ ve KOBİ dışı tüm işletmelerin yararlanabileceği kredi destek paketi hazırlamıştır. Yatırım Destek Paketi'nde öncelikli olarak imalat sanayisinde faaliyette bulunan işletmeler ile ihracatçı işletmeler başta olmak üzere yatırım yapmayı planlayan KOBİ ve KOBİ dışı işletmelerin yatırım ve yatırıma bağlı işletme harcamalarının finanse edilmesi amaçlanmaktadır. İşletmelerin cirolarına ve üretim alanlarına göre, 100 milyon TL’ye varan yatırım kredisi ve yatırım kredisinin %25’ine kadar işletme kredisi kullanılabilir. Yatırım Kredileri için 24 aya kadar ödemesiz dönem ile birlikte toplam 120 aya kadar vade seçeneği sunulabilecektir. İşletme Kredileri için 6 aya kadar ödemesiz dönem ile birlikte toplam 36 aya kadar vade seçeneği sunulabilecektir. Başvular 31 Aralık 2023’e kadar devam edecektir.

KOBİ ve KOBİ dışı firmaların ticari hayatlarının devamlılığının sağlanması, tedarik zincirinin güçlendirilmesi ve işletme sermayesi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla İşletme Harcamaları Destek Paketi oluşturulmuştur. Paket ile işletmelere, ihtiyaç duydukları finansmana KGF teminatıyla erişim imkanı sağlanacaktır. İşletmelerin cirolarına göre, 20 milyon TL’ye kadar kredi kullanılabilir ve 6 aya kadar ödemesiz dönem ile birlikte toplam 30 aya kadar vade seçeneği sunulabilecektir. Bu destek programı 31 Aralık 2023’e kadar devam edecektir.

Türkiye’de gençlere iş kapısı açmak ve işverenin nitelikli personel ihtiyacını karşılamak amacıyla yeni bir istihdam modeli devreye girmiştir. Tekstil, makine, gıda, mobilya, kimya sektörlerini destekleyecek “Üretim Sürecine Katılım Programı” kapsamında eğitim durumuna göre her istihdam için aylık 7.603 TL ile 8.294 TL arasında geri ödemesiz destek sağlanacaktır. Çalışan sayısı 50 ile 100 arasındaki işyerleri çalışan sayısının en fazla %10’una kadar, çalışan sayısı 101 ile 249 arasındaki işyerleri ise en fazla 15 katılımcı talebinde bulunabilecektir. 18-34 yaş grubundakiler, İŞKUR’a kayıtlı işsiz olanlar, işverenin birinci derece kan hısımları veya eşi olmayanlar bu programa başvurabilecektir. Yabancılar için yabancı kimlik numarasına sahip olunması, kurs ve programlara katılım konusunda yaptırım uygulanmıyor olunması, programa başlama tarihinden önceki son 3 ayda uzun vadede sigorta kolları kapsamında sigortalı olmamak gerekmektedir. Ayrıca, 12 aylık dönemde işverenin çalışanı olunmaması ve programa başlama tarihi itibarıyla açık öğretim hariç öğrenci olunmaması zorunluluğu bulunmaktadır. Belirtilen şartları taşıyan işyerlerine ilk aydan başlamak üzere 3

aylık dönem için prim, vergi ve ücret desteği sağlanacaktır.

GKRY, pandemi sonrası ve oluşan yeni ekonomik riskler nedeniyle ekonominin yeniden canlanması için yeni uygulamaları hayata geçirmektedir.

24

Özellikle, Rusya-Ukrayna savaşı sonrası petrol fiyatlarının daha da yükselmesinin beklendiğinden dolayı tüketicileri ve ekonomiyi koruyabilmek adına, GKRY Bakanlar Kurulu akaryakıt üzerindeki tüketim vergisini benzin ve motorinde litre başına yedi sent düşürme kararı almıştır.

GKRY, günbegün artan enflasyon ve hayat pahalılığına karşı toplam 103 milyon Avro'luk destek paketini 29 Mayıs 2022 tarihinde açıklamıştır. Destek paketi kapsamında, dar geliri ve yardıma muhtaç ailelere 18 yaşın altındaki her bir çocuk için bir defaya mahsus 150 Avro verilecektir. Yıllık geliri 10 bin Avro'ya kadar olan 6 bin 639 hane halkı bu destekten faydalanacaktır. Bakmakla yükümlü olduğu çocuğu bulunan ve yıllık geliri 10 bin Avro ile 19 bin 500 arasındaki 13 bin 8 hane halkına bir defaya mahsus 120 Avro, yıllık geliri 19 bin 501 ile 29 bin Avro arasında olan bin 804 hane halkına ise 100 Avro verilecektir. Yıllık geliri 29 bin 1 ile 39 bin Avro olan ve üç ve daha çok çocuğu bulunan hane halkına da 3'üncü ve sonraki her çocuk için bir defaya mahsus 80'er Avro verilecektir.

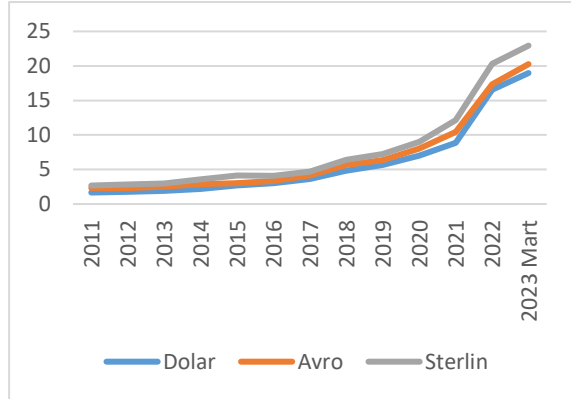
5. PİYASALARDAKİ GELİŞMELER

Bu bölümde piyasa faaliyetlerini doğrudan ilgilendiren döviz, petrol fiyatları ve faizlerle ilgili gelişmelere yer verilmektedir.

5.1. Döviz

2010 ve 2014 yılları arasında yatay seyreden döviz kurları, 2015 yılından itibaren artışa geçmiştir. 2018 yılında ise Türk Lirası bütün para birimleri karşısında değer kaybetmiştir. Değer kayıpları ortalama döviz kurları baz alındığında bir önceki yıla göre dolar karşısında %31,9, Avro karşısında %37,6 ve sterlin karşısında %36 olmuştur. 2019 yılında ise bir önceki yıla göre değer kayıpları devam etmiştir. 2018 yılına göre değer kaybı dolarda %17,8, Avroda %12,1 ve sterlinde %13,3 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 16: 2011-2023 Ortalama Döviz Kurları

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı

2020 yılında ilkbahar aylarında ve Ağustos-Kasım aylarında tekrar bir kur atağı yaşanmıştır. Kasım ayında ekonomi yönetiminde yaşanan değişim ve faiz artışıyla birlikte Aralık ayında dövizde bir miktar gerileme yaşanmıştır. Ancak, 20 Mart 2021 tarihinde atanan Merkez Bankası Başkanının Kasım ayında görevden alınması üzerine dövizde tekrar hareketlenme yaşanmıştır. 2021 yılı sonu ortalama döviz kuru ile 2020 yılı sonu

verileri karşılaştırıldığında Dolarda %26,6, Avroda %30,3 ve Sterlinde %35,2 oranında artış görülmüştür. Bu artış trendi devam etmektedir. Ortalama döviz kuru 2022 yılı sonunda şu şekilde oluşmuştur: Dolar 16,55, Avro 17,36 ve Sterlin 20,32.

2023 yılı birinci çeyrek sonunda ortalama döviz kurları şu şekilde gerçekleşmiştir: Dolar 18,97, Avro 20,26 ve Sterlin 22,94. Döviz kurları bir önceki yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında Dolarda %30, Avroda %26 ve Sterlinde %19,5 oranında artış görülmektedir.

5.2. Petrol Fiyatları

2016 yılında 40,3 dolara kadar düşen brent petrol fiyatı 2018 yılında 75 dolara kadar yükselmiştir. 2019 yılı sonunda 61,6 dolar olan petrol fiyatları Mart ve Mayıs ayları arasında pandemi nedeniyle petrol talebindeki azalma ve stok kapasitelerinin dolması üzerine 31 dolara kadar gerilemiştir. 2020 yılı Aralık ayının sonunda ise brent petrol fiyatı 51,8 dolar olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında beklenildiği gibi artışa geçen petrol fiyatları yıl sonu itibarıyla bir önceki yıla göre %35,6 artarak 94,75 ABD doları seviyesine ulaşmıştır. 2022 yılı sonu itibarıyla brent petrolün fiyatı 85,91 dolar olmuştur. Bahsi geçen dönemde, KKTC'de benzin fiyatlarına yansımaları ise şu şekilde olmuştur: kurşunsuz 98 benzin fiyatı 20,81 TL, kurşunsuz 95 benzin fiyatı 20,50 TL ve Euro Dizel fiyatı 21,73 TL.

2023 yılı birinci çeyrek sonunda brent petrolün fiyatı 77,79'a gerilemiştir. Bu dönemde benzin fiyatları ise şu şekilde olmuştur: kurşunsuz 98 benzin fiyatı 20,85

TL, kurşunsuz 95 benzin fiyatı 20,54 TL ve Euro Dizel fiyatı 18,75 TL. Brent petrol fiyatı gerilemesine rağmen bunun benzin fiyatlarına yansımaları olmamıştır.

5.3. Faizler

26

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 25 Kasım 2016'da belirlediği %8 faiz oranını, 2018 yılı Haziran ayına kadar değiştirmemiştir. Ancak, 2018 yılında yaşanan kur şokuna Merkez Bankası önce 850 baz puanlık artış, daha sonra 125 baz puanlık artış ve Eylül ayında 625 baz puanlık artış yani toplamda 1600 (%16) baz puanlık artışla cevap vermiştir. Temmuz 2019'a kadar %24 olarak değiştirilmeyen faiz oranı, bu tarihten Mayıs 2020 tarihine kadar toplam 9 defa indirim yapılarak %8,25'e kadar düşürülmüştür. Mart ayında başlayan pandemiyle birlikte dövizdeki hareketliliğin etkisi Mayıs ayında 200 baz puanlık artışla faiz oranlarının %10,25'e yükseltilmesine yol açmış, ancak bu artış dövizin hızını kesmemiştir. Kasım ayında dövizin tarihi rekor kırması üzerine, Merkez Bankası başkanı görevden alınmıştır. Merkez Bankası Başkanı değişimiyle birlikte Kasım ayında 475, Aralık ayında ise 200 baz faiz artışı yapılarak, faizler %17'ye yükseltilmiştir. Bu artışlar döviz düşürmüştür. Mart ayında enflasyonla ilgili beklentilerin yükselmesi ve emtia fiyatları ile gıda fiyatlarının yükselmesi Merkez Bankasını tekrar faizleri artırmaya itmiştir. Ancak piyasa beklentisinin 100 baz artış olmasına rağmen artış 200 baz olarak gerçekleşmiştir.

2021 yılında ilk faiz indirimini 23 Eylül'de gerçekleştirilerek, politika faizi 100 baz puan indirimle %18'e çekilmiştir. Ardından 21 Ekim'de 200 baz puan indirilen politika faizi, 18 Kasım'da bir kez daha 100 baz puan düşürülmüştür. Son olarak, 16 Aralık

tarihinde 100 baz puan daha indirilen politika faizi, böylelikle son 4 ayda 5 puan düşürülerek %14'e çekilmiş oldu. 2022 yılı Temmuz ayına kadar politika faizi oranının %14 düzeyinde sabit tutuldu. Politika faizi oranı 18 Ağustos 2022'de %13'e indirildi. Para Politikası Kurulu'nun Eylül ayındaki toplantısında ise bu oran %12'ye indirilmiştir.

Para Politikası Kurulu, 2022 yılı dördüncü çeyrekte, ilk olarak Ekim ayındaki toplantısında politika faizi olan bir hafta vadeli repo ihale faiz oranının %12'den %10,5'e indirilmesine karar vermiştir. Kasım ayındaki toplantısında ise faiz oranının %10,5'ten %9'a indirilmesine karar vermiştir. Kurul 2022 yılı son toplantısında faiz oranının sabit tutulmasına karar vermiştir.

2023 yılında Para Politikası Kurulu ilk toplantısını 19 Ocak'ta gerçekleştirerek politika faizi olan bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı %9'da sabit tutmuştur. Şubat ayındaki toplantısında ise bu oranı %8,5'e indirmiştir. 2023 yılı ilk çeyreğinin son toplantısını ise 23 Mart'ta gerçekleştiren Kurul, politika faizi olan bir hafta vadeli repo ihale faiz oranını sabit tutmuştur.

Türkiye ile benzer şekilde faaliyetlerde bulunan KKTC Merkez Bankası'nın almış olduğu kararlar sonucunda, 2023 yılı birinci çeyrek sonunda yıllık mevduat faiz oranları ve yasal karşılıklara uygulanan faiz oranları aşağıdaki tablolarda sunulan şekilde olmuştur.

Tablo 15: KKTC Merkez Bankası Yıllık Mevduat Faiz Oranları (%)

	2 Nisan 2021	28 Ekim 2021	20 Mayıs 2022	23 Haziran 2022
TL	15.25	12.75	12.75	13.75
Dolar	0.4	0.4	0.5	1.0
Avro	0.15	0.15	0.25	0.5
Sterlin	0.2	0.2	0.3	0.6

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

Tablo 16: KKTC Merkez Bankası Yasal Karşılıklara Uygulanan Faiz Oranları (%)

	2 Nisan 2021	28 Ekim 2021	20 Mayıs 2022	23 Haziran 2022
TL	9	6	6	6
Dolar	0.2	0.2	0.25	0.50
Avro	0.05	0.05	0.10	0.25
Sterlin	0.1	0.1	0.15	0.30

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

6. KTTO POLİTİKA ÖNERİLERİ

Enerjiden emtiyaya, hammaddeden lojistik maliyetlere kadar fiyatların arttığı bu dönemde, KKTC ekonomisi de olumsuz bir tablo çizmektedir. Bu süreçte, ekonomik faaliyetleri planlamak ve hızlandırmak amacıyla KTTO tarafından gündeme getirilen bazı politika önerileri şu şekildedir:

1. Sosyal Sigorta Prim Desteği: 30 Eylül 2022 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren sosyal sigorta prim desteği hakkında yasa gücünde kararnamenin uygulama süresi 2022 yılının Aralık ayı itibarı ile sona ermiştir. Söz konusu düzenlemenin aynı kapsamda sektör ve çalışan sayısı ayırt etmeksizin devam ettirilmesi, içinde bulunduğumuz enflasyonist ortamda istihdamın korunması ve işsizliğin önlenmesinde hayati bir önem arz etmektedir.

2. Enflasyon Düzeltmesi ve Para Kambiyo Karları: Enflasyonun %100’ü aşacağına kesinleştiği bir ortamda faaliyet gösteren işletmelerin korunabilmesi bakımından enflasyon muhasebesinin devreye konulması, işletmelerin yoluna devam edebilmesi ve istihdamın devam etmesi bakımından bir zorunluluk olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla, 27/1977 sayılı Vergi Usul Yasası’nın Enflasyon Muhasebesi uygulaması maddesi ile verdiği yetkiye dayanarak bilanço değerlerini (stok, maddi duran varlıklar ve sermaye – parasal değerler hariç) Maliye’nin Resmi Gazete’de yayınlayacağı kat-sayıyla günün koşullarına getirmeli ve yapılacak bir yasa ile kambiyo geliri olanların kambiyo gelirlerinin %50’sinin vergi matrahından indirim yapılması sağlanmalıdır.

3. Temettü ve Kurumlar Vergisi Oranının Düzenlenmesi: Şirketlerde dağıtılmayan

kurum kazancı üzerinden vergi alınması işletmelerin finansal kaynaklarını azaltılmakta, sermaye yapılarının güçlendirilmesi olumsuz yönde etkilenmektedir. Dağıtılmayan kurum kazancı üzerinden (%15) stopaj alınmaması ve karın temettü olarak dağıtılması durumunda vergilendirilmesi (en fazla %5) ve diğer gelirlerle birleştirilmesi (kesin vergi olması) sağlanmalıdır. Böylelikle işletme bilançolarının daha gerçekçi düzenlenmesini ve bu tür gelir elde edenlerin ek yatırım yapmalarını teşvik edecektir. Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Yasalarında gerekli değişikliği sağlayacak iki yasal düzenlemeler Odamız tarafından hazırlanmıştır.

4. Amortismanla Bağlı Sabit Kıymetlerin Katma Değer Vergisi: Amortismanla bağlı ekonomik kıymetlerin katma değer vergisinin bunların aktife girdiği veya kullanılmaya başlandığı vergilendirme döneminde bir defada indirim konusu yapılması sağlanmalıdır.

5. Gelir Vergisi Oranları: Gelir vergisi oranları yeniden düzenlenerek vergi yükü azaltılacak şekilde, düşük gelirli olanların daha düşük oranlarla vergilendirilmesi sağlanıp alım güçleri artırılabilecektir. Ayrıca ücret maliyetleri azalacağından istihdamın artmasına katkı sağlayacaktır. Yüksek vergi oranları nedeniyle kayıt dışı bırakılan gelirler kayıt altına alınacağından belirli bir süre sonra vergi gelirlerinin artmasına olumlu katkısı olacaktır. Gelir Vergisi Yasasında gerekli değişikliği sağlayacak yasal düzenleme Odamız tarafından hazırlanmıştır.

6. Yatırım İndirimi: İşletmelerin yeni yatırımlarının vergilendirilmesi ile ilgili esaslar,

yakın geçmişte yapılan düzenlemeler ile yatırımı teşvik edici değil, caydırıcı bir duruma getirilmişti. Ekonominin canlandırılması için yatırım gereklidir. Yatırım yoksa, ekonomik canlanma da olmayacaktır. Yatırım indiriminin ilk aşamada eski şekline dönüştürülmesi gerekmektedir.

7. Kamu Özel İşbirliği ve Özelleştirmeler: Kamu kaynağı kullanılmadan, özel sektörün dinamizminden faydalanılarak KKTC'deki mevcut ve yapılması planlanan liman, telekomünikasyon, toplu taşımacılık ve enerji yatırımlarının yerli sermayenin katılımı ve katkılarıyla Kamu-Özel İşbirliği modeliyle yap işlet devret sisteminde gerçekleştirilmesine önem verilmelidir.

8. Şirket Tescil Konusu: İdari ve bürokratik engelleri azaltmaya yönelik atılması gereken en temel adımlardan bir tanesi kamu kurumlarının yetkilerinin (örneğin belge verme/onaylama yetkisi) mümkün olduğunca ilgili Odalara devredilmesidir. Kamu kurumlarındaki bürokratik işlem yükünün azaltılmasına da önemli katkı sağlayacak böylesi adımlar, kamu kurumlarının ilgili oldukları alanların geliştirilmesi ile ilgili politika, strateji ve önlemler üretip, geliştirmelerine de önemli katkı sağlayacaktır. Bu konuda Türkiye Cumhuriyeti'nin yapmış olduğu reform niteliğindeki düzenlemeler örnek alınmalıdır. Şöyle ki; Türkiye'de şirket kuruluş reformu kapsamında 2003 yılında Türk Ticaret Kanunu'nda yapılan değişiklik ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı yetkisinde olan şirket tescil belgesi verme yetkisi Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ile Odalara devredilmişti. Yapılan düzenleme ile, reform öncesi 13 aşamalı ve 38 gün süren süreç, 2007 yılında 6 aşama ve 6 güne düşürülmüştür. Bugün ise, şirket kuruluş işlemleri aynı gün, tek merkezde

(Odalar bünyesindeki Sicil Memurlukları) ve sadece 3 aşamada tamamlanmaktadır. Ekonomi ve Enerji Bakanlığına bağlı Şirketler Mukayyitliğinin şirket tescil etme yetkisinin Kıbrıs Türk Ticaret Odası'na devredilmesi için gerekli düzenlemelerin en kısa sürede başlatılmalıdır.

9. İthalatta KDV Ertelemesi: İthalat yapan işletmelerin bu enflasyonist ortamda finansmanda sıkıntı yaşamaması için 60 gün olan KDV ertelemesinin 90 güne çıkarılması finansman sorunu yaşayan işletmeleri rahatlatacaktır.

10.FOB Bedel Üzerinden Vergilendirme: Uluslararası navlun fiyatlarındaki yükseliş, piyasadaki ürünlerin satış fiyatlarına olumsuz yönde maliyet artışı getirmektedir. Piyasanın ucuzlatılması hedefi doğrultusunda belli bir süreliğine gümrüklerde alınan bütün vergi ve harçlar FOB bedeli üzerinden hesaplanmalıdır.

11. Fiyat İstikrar Fonu: Devletin fon gelirlerinde en az düşüş sağlayacak kapsamda; akaryakıt, araç, alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç, temel tüketim maddelerindeki fonlar kaldırılmalı ve ülke ekonomisi için katma değer yaratan yerli üretim alanlarında üreticilerin girdi maliyetlerinin ucuzlatılması, pazarlama ve dış satım süreçlerinde sürekli olarak desteklenmelidir.

12. Kiraların Düzenlenmesi: Kira sözleşmelerinin Türk Lirası ile yapılmasını teşvik etmek amacıyla döviz cinsinden ve Türk Lirası cinsinden kira sözleşmelerinde alınan vergi stopaj oranları, aralarındaki fark %10 olacak şekilde (döviz cinsinden kira sözleşmelerinde kira stopajının %13'den %15'e çı-

karılması ve Türk Lirası ile yapılan sözleşmelerde kira stopajının %8'den %5'e düşürülmesi) düzenlenmelidir.

13. Kredi Kartı Kullanımının Teşvik Edilmesi: Kredi kartı ve banka kartı kullanımının teşvik edilerek kayıt dışılığın önlenmesi için uygulamaya konan Kredi Kartı ve Banka Kartı ile kendi ihtiyaçları için yapılan harcamalardan %1 oranında iade uygulaması ile ilgili yasa yürürlükte olmakla birlikte gerektiği gibi uygulanmadığından ve oranın düşük olması nedeniyle arzulan faydayı sağlamamıştır. İlgili yasanın teşvik edici olması ve kayıt dışılığın önlenmesi yönünde fayda sağlaması için oranın %2'ye çıkarılması ve uygulamanın kesintisiz olarak yapılması gerekmektedir.

14. Devreden KDV: Bir kısım işletmelerin sıfır veya indirimli KDV oranları ile satış yapması, bu faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için yapmış olduğu harcamalar nedeniyle yüklendiği KDV'nin tümünü indirme imkanı bulamamasına neden olmakta ve hesapları sürekli devreden KDV vermektedir. Bu durumda olan işletmeler devreden KDV kadar bir miktarı sürekli finanse etmek zorundadır. Bu işletmelerin mali yapısını bozmaktadır. Bu durumda olan işletmelere devreden KDV miktarı üç ayda bir iade edilmeli veya sosyal güvenlik, kurumlar vergisi veya gelir vergisi yükümlülüklerine mahsup edilebilmelidir.

15. Şirket Hisselerinin Elden Çıkarılması: Ülkede kayıtlı yerel sermayeyi ve yabancı sermayeyi yatırıma teşvik etmek, kurumlaşmayı artırmak ve işletmelerin sermaye yapısının güçlenmesini sağlamak için şirket hisselerinin elden çıkarılmasında (devredilmesinde), hisseleri elde tutma süresi beş yıl ve daha fazla ise satış işleminde (devir

işleminde) vergi aranmaması gerekmektedir. Ayrıca T.C. mukimlerinin KKTC de kayıtlı mahalli şirketlerde sahip oldukları hisselerin devir işlemlerinden elde ettikleri gelirlerin vergiden muaf tutulmuş olması KKTC vatandaşlarına haksızlığa neden olmaktadır. Benzer uygulamanın sağlanması vergi adaleti bakımından önemlidir. Bunun yapılması geliri elde edenin doğru beyanda bulunmasını sağlayacaktır.

16. Teşvik, Muafiyet ve İstisnalar: Teşvik, muafiyet ve istisnaların bütünlüklü olarak gözden geçirilmelidir.

17. Enerji: KIB-TEK yönetimi, siyasetten arındırılmalı, özerk olmalı yöneticilerin, Odamız dahil ilgili sivil toplum kuruluşlarının atayacağı profesyonel yöneticilerden oluşmalıdır. Enerji verimliliği yasası bir an önce ele alınıp sonuçlandırılmalı ve Enerji Üst Kurulu hayata geçirilmelidir.

18. E- Devlet: Kayıt dışılığın önlenmesi için çok önemli olan e-devlet, e-vergi ve e-gümrük gibi benzeri otomasyon ve online sistemlerin süratle geliştirilerek uygulamaya alınması gerekmektedir.

19. Kamu Reformu: Kamuda "vatandaş devlet için değil, devlet vatandaş için vardır" anlayışı doğrultusunda, kamunun ekonomi üzerinde yük olmaktan çıkarılması ve ekonomiyi destekleyecek şekilde yapılandırılması amacıyla kamu reformunun hayata geçirilmesi talep edilmektedir. Kamu reformunun önemli bir bileşeni olan "Kamu Görevlileri Yasa Tasarısı"nın, ülkenin kanayan yarası olan müşavirlik sistemine son verecek, liyakate, performansa ve verimliliğe dayalı bir kamu yönetim sistemini sağlayacak şekilde yürürlüğe konması gerekmektedir.

20. Kamu Çalışma Saatlerinin Düzenlenmesi: Kamu çalışma saatleri kamusal hizmetlerin yürütülmesini yavaşlatarak, özel sektörün kamudan aldığı hizmetin kalitesini ve etkinliğini düşürmekte, maliyetini artırmaktadır. Özel sektör odaklı bir ekonomi yaratılması için kamu çalışma saatleri özel sektörü yavaşlatan değil, hızlandırarak, en kaliteli hizmeti sunma ve verimliliği artırma temelinde aşağıdaki şekilde düzenlenmelidir.

AÇIKLAMA

Bu bülten, Kıbrıs Türk Ticaret Odası (KTTO) tarafından, güvenilir olduğuna inanılan kaynaklardan elde edilen bilgi ve veriler kullanılarak hazırlanmıştır. KTTO, bu bilgilerin doğru, eksiksiz ve değişmez olduğunu garanti etmemektedir. Bu sebeple, okuyucuların, bu bülten-den elde edilen bilgilere dayanarak hareket etmeden önce, bilgilerin doğruluğunu teyit ettirmeleri önerilir ve bu bilgilere dayanılarak aldıkları kararlarda sorumluluk kendilerine aittir. Bilgilerin eksikliği ve yanlışlığından KTTO hiçbir şekilde sorumlu tutulamaz. Ayrıca, KTTO'nun tüm çalışanları ve danışmanlarının, herhangi bir şekilde bilgiler dolayısıyla ortaya çıkabilecek doğrudan veya dolaylı zararlarla ilgili herhangi bir sorumluluğu yoktur. Bunlara ilaveten, KTTO, bültenlerin internet üzerinden e-posta yoluyla alınması durumunda virüs, hatalı gönderim veya diğer herhangi bir teknik sebepten dolayı alıcının donanımına veya yazılımına gelebilecek herhangi bir zarardan dolayı sorumlu tutulamaz.

Kıbrıs Türk Ticaret Odası

Adres: 90, Bedrettin Demirel Caddesi, Lefkoşa – KKTC

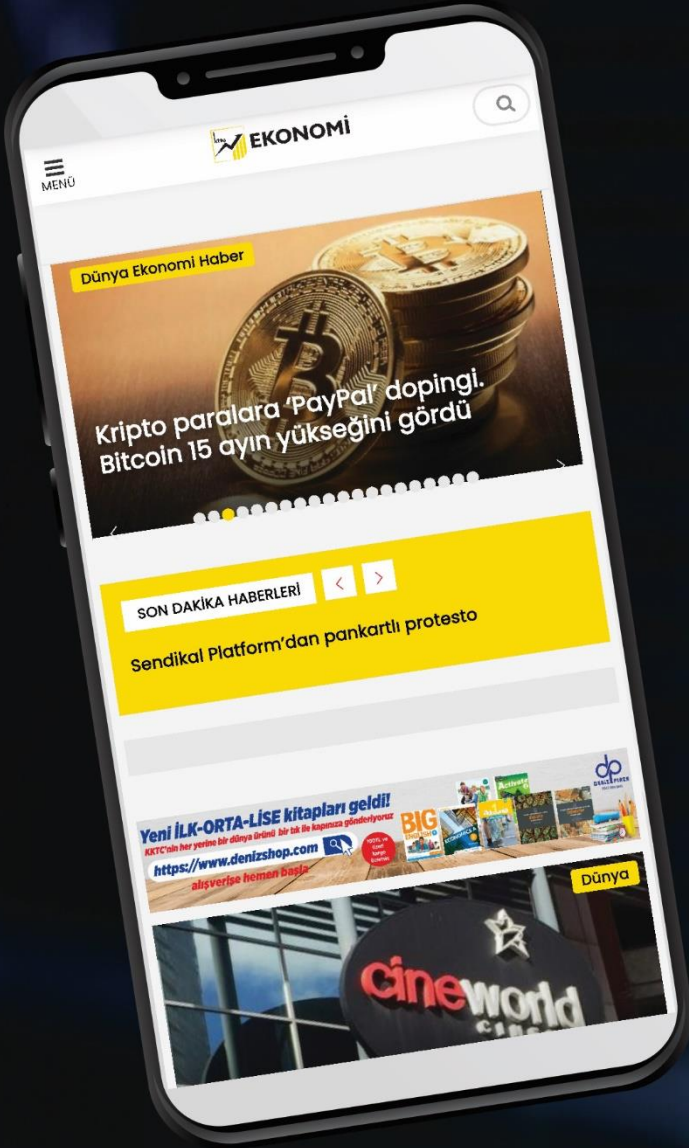
Tel.: 0392 228 37 60 Faks: 0392 228 30 89

E-Posta: ktto@ktto.net

EKONOMİ

YAYIN HAYATINA BAŞLADI

Ülkemizdeki ve dünyadaki ekonomi haberleri ve gelişmeleri, piyasalardaki son durum ve iş dünyasına dair tüm bilgileri takip edebileceğiniz ve aylık olarak yayımlanan **Ekonomi Gazetemizdeki** röportajlara da ulaşabileceğiniz **KTTO Ekonomi Gazetesi** haber portalı yayın hayatına başlamıştır.

Haber portalına telefon uygulamasından, Facebook ve internet sayfasından ulaşabilirsiniz.

www.kttoekonomigazetesi.com

[@kttoekonomigazetesi](https://www.facebook.com/kttoekonomigazetesi)

KKTC'DE EKONOMİNİN NABZINI TUTUYORUZ...